

پراکتیزە کرنا بنەمایین گوتارا رەخنەیا رەخنێ د نامەیین ماستەرێ ل دەقەرا بەهەدیناندا دوو ماستەرنامەیین شعری وەک نموونە

یهمان محمد عبدالرحمن و ابراهیم احمد شوان

پشکا زمانێ کوردی، کولیژا پەروردا بنیان، زانکویا دهوک، هەرێما کوردستان-عیراق

((مێژوو یا وەرگرتنا قەکولینی: 9 ایلول، 2022، مێژوو یا رەزامەندی بە لافکرینی: 20 جریا دووی، 2022))

پۆختە

گوتارا رەخنەیی کریارا شروقه کرنا بەرھەمی ئەدەبییە، مەبەست ژێ خزمەتکرنا بەرھەمی ئەدەبییە ب مەبەستا دیارکرنا بەیئ بەرھەمی ئەدەبی، ھەر وەسا خزمەتکرنا خۆاندەقان ونقیسەرانە و کریارا رەخنەیی ل سەر دەقی ئەدەبی دەیتە ئەنجامدان، بەئ گوتارا رەخنەیا رەخنێ ل سەر گوتارا رەخنەیی دەیتە ئافاکرن مەبەست ژێ کا رەخنەگران ب چ ئالیەت و بنەما سەرەدەری ل گەل گوتارا ئەدەبی کرییە، گریمانان ئەقی قەکۆلینی کا رەخنەگریئ ئەکادیمی چەوا سەرەدەری ل گەل گوتارا ئەدەبی کرییە، وەکی لایەنی ھۆشمەندییا میتودبەندی، ئارمانجین قەکۆلینا قەکۆلەری، (ناقەک- المتن) و ئەنجامدان کریارا رەخنەیی ب چ شیوہ بوویە. ئەف قەکۆلینە ل ژیر ناقونیشانی (پراکتیزە کرنا بنەمایین گوتارا رەخنەیا رەخنێ دنامەیین ماستەرێ ل دەقەرا بەهەدیناندا دوو ماستەرنامەیین شعری وەک نموونە) ھەولدانەکە بۆ دیارکرنا ئاستی گوتارا رەخنەیا شعری دناف نامەیین ماستەرێ ل دەقەرا بەهەدیناندا. د ئەقی قەکۆلینیدا دیاربوویە، کو ھۆشمەندییا رەخنەیی د نامەیا میتۆد بکارھیناییدا پتر ژ نامەیا پەنا نەبریە بەر میتودبەندی دەیتە دیتن

پەقیقین سەرەکی: گوتار، رەخنەیا رەخنێ، ھۆشمەندییا میتۆدبەندی، ناقەک

پیشەکی

ئەکادیمی ب چ شیوہ بوویە یان رەخنەگران چەوان سەرەدەری ل گەل لایەنی میتۆدبەندی کرییە، ئارمانج، (ناقەکا – المتن) قەکۆلینی یان ئەنجامدان کریارا رەخنەیی ب چ شیوہ بوویە. سنوری ئەقی قەکۆلینی بیاقی نامەیین شعری ب خۆقە دگریت. مە دوو نامە ھەلبزارتینە یا ئیکن: (شیوازگەری تیۆر و پراکتیک) یا دووی: (جەقەنگ د ھۆزان پالیزما کوردیدا دەقەرا بەهەدینان 1970-1991) دا. میتۆدا قەکۆلینی دچیتە د چارچووقی رەخنەیا رەخنیدا، جەن ئامازە پیکرنییە مە مفا ژ پروژەیی (جۆھانا ناتالی)، کو نقیسەر (حمید لھمانی) ئامازە پی کرییە، وەرگرتییە. پەیکەرێ قەکۆلینی ژ پۆختە و پيشەکی و دوو تەوہران پیک دەیت، د تەوہری ئیکیدا ب شیوہیەکی گشتی گوتارا ئەدەبی، گوتارا

ئەف قەکۆلینە یا بناقونیشانی (پراکتیزە کرنا بنەمایین گوتارا رەخنەیا رەخنێ دنامەیین ماستەرێ ل دەقەرا بەهەدیناندا دوو ماستەرنامەیین شعری وەک نموونە) کو ئەف قەکۆلینە دچیتە دچارچووقی رەخنەیا رەخنیدا مەبەست ژێ کا گوتارا رەخنەیا شعری د نامەیین ماستەریدا ب چ شیوہ بوویە. گرنگییا ئەقی قەکۆلینی د ئەوی چەندییا دیاردییت، ئەقە ئیکەم ھەولە ل سەر گوتارا رەخنەیی یا شعری د نامەیین ماستەرێ یین دەقەرا بەهەدیناندا، ھەولدانەکە بۆ راستقە کرنا گوتارا رەخنەیی د نامەیین ئەکادیمییدا. ئارمانج ژ ئەقی قەکۆلینی ئەوہ بزانی، ھۆشمەندییا میتۆدبەندی ل دەف رەخنەگریئ

پەخەنەیی، گوتارا پەخەنەیا پەخەنی و بنەمایین ئەوئ
 ھاتینە باسکرن و دتەوەرئ دوویدا پراکتیزەکرنا
 بنەمایین گوتارا پەخەنەیا پەخەنی ل سەر دوو نامەیین
 ماستەرئ، کو د نامەیا ئیکیدا میتۆدبەندی
 پەیرەوکرێه و د نامەیا دوویدا پەنا بۆ بەر چ
 میتۆدئ ديارکری نەبرییە. ل دوماھیی ئەنجام و
 لیستا ژێدەرەن ھاتینە پزکرن.

تەوەرئ ئیکئ

1- گوتارا ئەدەبی:

گوتارا ئەدەبی کۆمەکا تاییەتمەندییا ب خۆفە
 دگریت، ئەوئ ژ گوتارین دیتەر جودا دکەتن. کۆمەکا
 پێقەرەن گوتارەکی دکەنە گوتارەکا ئەدەبی. ئەو
 پێقەرە تاییەتمەندییا ب لایەنئ ئیستاتیکی و
 شیوازگەری و ئەریقە دگریدا یینە... ھند و گەلەک
 جارەن ب ناھئ ئەدەبیەتئ دەینە ناکرن. ئیک ژ
 لایەنئ گرنگ د گوتارا ئەدەبییدا داکوکی ھاتییەکر
 زمانە، ب گشتی د میتۆدئ پەخەنی یین نویدا وەکو
 ئامیرەتەک بۆ شروڤەکرنا دەقئ ئەدەبی داکوکی ل
 پۆلی زمانی ھاتییەکر، ھەرەسا گوتارا ئەدەبی ژ
 پۆلی خۆ ھەبە، وەکی کو ھندەک گوتارا ئەدەبی
 وەسا ددەنە نیاسین ((ئافراندا زمانییە ژ زمانی))
 (الس، 2010: 11). کەواتە بەرھەمئ ئەدەبی ژ زمانی
 بەردەست دەیتە بەرھەمەیان و زمانژی ب زمانی
 گوتارا ئەدەبی دەیتە نیاسین. زمانی گوتارا ئەدەبی
 زمانەکە زێدەر خودان خۆیەتی و تاییەتمەندییین
 شعریتئ ل سەر زالن، نەوہکی زمانی گوتارا نە
 ئەدەبییە، کو یئ پۆھن و ئاشکرایییە یان ب ئەقی
 شیوہیی ھاتییە: ((گوتارا ئەدەبی گوتارەکا تاییەتە و
 یا بەرنیاسە ب زمان و شیواژی خۆ)) (صغیر، 2013:
 86). کەواتە زمانی ئەوئ یئ ھەلچووونییە و ب
 شیواژی خۆ یئ کارتیکەر ب ناڤودەنگە. ھەرەسا
 دەربارە ئەقئ چەندئ (تودورۆف) دیاردکەت:
 ((گوتارا ئەدەبی یامژدارو ئالۆزە زمانی ئەوئ یئ

دویرە ژ پۆھنی و ئاشکراییی، بەلئ گوتارا نە ئەدەبی
 یا ئاسایی و یا سادەبە مرۆف ب سانەھی د پامانا
 ئەوئ دگەھیت، چ بەرەست ناکەقنە بەر تیشک و
 دیتنن مە. بەلئ گوتارا ئەدەبی پیدقی ب تێھزینئ
 و پراوەستینا ییە ل سەر)) (القاسمی، 2010: 49)، ئانکو
 زمانی گوتارا ئەدەبی د ئاستەکی ئەدەبی یئ بەرز و
 ریکخستیدا دەیتە ئافراندن، کەواتە لادانە ژ یاسا یین
 ریزمانی. دەربارە زمانی گوتارا ئەدەبی جولیا
 کرستیکا دبیژیت: ((گوتارا ئەدەبی سەحکەتە ئەوئ
 چەندئ زمان بەیتە لادان و قەگۆھاستن بۆ ئاستەکی
 بەرزتر ژ زمانی ئاسایی و زمانی ژ ناف دەت، بەلئ
 ژ ناڤبەرەکا ئافاکەرە)) (متقی زادە، 2011: 108).
 کەواتە ئافەکرەکا نوییە بۆ زمانی ئەقەژی ژلایئ
 نقیسەرئ شارەزافە دەیتە ئەنجامدان، ھەرەسا
 (یاکوبسون) ژئ گوتارا ئەدەبی ب گوتارەکا
 ھەلچوونی ناف دکەت، نەک زێدەر گوتارەکا زانینئ
 بیت. ئەقەژی ھەر کارتیکرنا بکارھینانا زمانی ل سەر
 گوتارا ئەدەبی دیاردیت. ھەرەسا (یاکوبسون)
 دەربارە گوتارا ئەدەبی دبیژیت: ((دەقیدا ئەرکی
 شعریتە ئاخفتنئ ل سەر زالە)) (الس، 2010: 11)،
 کەواتە بۆ مە دوویات دبیت پەیوہندییەکا ب ھیز د
 ناڤبەرە زمانی و گوتارا ئەدەبی و پیرابوونئ ئەویدا
 ھەبە، گوتارا ئەدەبی مفا ژ ریکین زمانقانی ژ بۆ
 سالۆخدا دەقئ ئەدەبی و ئەقی زمانی ئەرکی
 شعریتە ئ ل سەر زالە وەرگرتییە، دەقئ ئەدەبی بۆ
 گوتارا ئەدەبی قەدگۆھیزیت. گوتارا ئەدەبی ((
 پادبیت ب شروڤەکرنا بەرھەمئ ئەدەبی و ھونەری و
 دیارکرنا لایەنئ ئەوئ ئیستاتیکی وینە و شیوازو
 گاریگەریا ئەوی ل سەر وەرگری و ئازاندنا خەیا
 ئەوی)) (عەبدوللا، 2017: 63)، ئانکو گوتارا ئەدەبی
 پیکھاتییە ژ کۆمەکا دەستەواژەیین چەقەنکی یان
 بنیاتین پیکھاتەیی یین ریکخستی کو لایەنئ (زمان،
 شعریت، ئیستاتیکا) تیدا زالە، کو دەقئ ئەدەبی بۆ

گوتارا ئەدەبی ڤه‌دگۆهیزیت ب ئەڤی چەندی وەرگرتی ئەوی ژ گوتارا نە ئەدەبی جودا دکەت.

2- گوتارا پەخنەیی:

ئەگەر گوتارا ئەدەبی هونەرئ داھینانی بیت و ژئەنجامی ئەزموونا نڤیسەری ئەو ھاتبیتە مەیدانی، ھەروەسا ژلایەنی شعریەتی، ئیستاتیکە یا بارکرییت،...ھتد و ئەڤ گوتارە وەکی سیستەمەکی بیت و یەکەیین زمانی ئەوی پیکھە گرێدەت، داکو کارتیکرنی ل وەرگری بکەت. ئەڤ گوتارە ب پیدڤی ھندی، کو بەیئ ئەویژئ بەیتە دیارکرن، کەواتە پیدڤی ب پڕۆسەیا خۆاندنا پەخنەیی، کەواتە د ڤیرەدا (گوتارا پەخنەیی) دەیتە ھەبوونی و پۆلی پەخنەگری دیاردبیت کا دی ب چ ئالیەت سەرەدەری گوتارا ئەدەبی کەت. گوتارا پەخنەیی ل سەر گوتارا ئەدەبی دەیتە ئاڤاکرن. ھەروەکی (چارلیز بریسلیر) دبیژیت: ((ئەگەر بێن ئەرکی دەق و پەیوھندی لە نیوان دەق و پەخنە لەبەر چاوبکرین، زۆر جار ناکریت پەخنە ئەدەبی خۆی وەکو بەرنامەییکی ریک و پیک سەیربکەین، چونکە ئەبیت پەخنە ئەدەبی لەگەل شتیکی تردا پیوھندی ھەبیت ئەو شتە پیدەلین تیکستی ھونەری، بەپی بەرھەمی ھونەری پەخنە بوونی نیە)) (بریسلیر، 2002: 22)، کەواتە گوتارا پەخنەیی بۆ گەشەکرن و پیشکەفتنا خۆ پشت ب گوتارا ئەدەبی دەستیت. ب پامانەکا دیتەر گوتارا ئەدەبی و پەخنەیی خزمەتا ھەڤدو دکەن، لەوړا نڤیسەر (حسین خمری) دبیژیت: ((دەقی ئەدەبی و دەقی پەخنەیی ب رپیا کەرەستەکی ھەڤشک دەرپرینی دکەن ئەوژئ زمانە، بەلی بابەتی ئیکئ مرۆڤە (خەلکە)، بەلی بابەتی دوویئ یئ پەخنە دەق ب خۆیە، ئانکو دەقی ئەدەبی)) (خمری، 2011: 23-24). گوتارا ئەدەبی ھەولەت ب رپیا زمانی داھینانی ئەزموونا مرۆڤان

بۆ مە ڤه‌گۆهیزیت، بەلی گوتارا پەخنەیی ل سەر دەقی ئەدەبی ئاڤا دبیت.

3- گوتارا پەخنەیا پەخنی:

ژ ئەنجامی پەیدا بوونا گەلەک میتۆد و ئاراستەیی پەخنی د ناف پڕۆسەیا پەخنیدا ب تاییەتی ژئ ئەڤ میتۆدە ل پۆژئاڤا سەرھلدان و ھاتنە د ناف گوتارین پەخنەیی یئ مللەتین دیتەر ژیدا، ئەڤ میتۆدە خۆدان کۆمەکا ئاراستەیی جودانە وەکی: (میژووی، جڤاکی، دەررونی، بونیادگەری و شیوازگەری،...ھتد) و پڕۆسەیا پەخنی مفا ژئەڤان میتۆدان ژلایئ تیوری و ژلایئ پراکتیکی ژیقە ل سەر دەقی ئەدەبی یئ داھینانی ھاتینە پراکتیزەکرن وەرگرتییە، ئەڤ چەندە بۆ ئەگەرئ پەیدا بوونا گوتارەکا دیتەر، کو دبیژئ گوتارا (پەخنەیا پەخنی) (حمازی، 2019: 101). ئەڤ گوتارە ل سەر گوتارا پەخنەیی دەیتە ئاڤاکرن، وەکی چاڤدیرەکییە ل سەر گوتارا پەخنەیی، کا پەخنەگری ئیکئ ب چ ئالیەت سەرەدەری ل گەل گوتارا ئەدەبی کریبە، د گوتارا پەخنەیا پەخنیدا پۆلی (پەخنەگری دووی) دەیتە مەیدانی، ئەرکی ئەوی ئەو ھەم ناگەھداری گوتارا ئەدەبی بیت و ھەم ژئ گوتارا پەخنەیی یا پەخنەگری ئیکئ ژئ بیت، کەواتە گوتارا پەخنەیا پەخنی و پەخنەگری ئەوی تەماشە ھندی دکەت، کا ب شیوہیەکی دروست میکانیزم و ئالیەتین ئەڤان میتۆدان ل سەر دەقی داھینانی ھاتینە پراکتیزەکرن. دیتنا (تودوروف)ی دەربارەیی گوتارا پەخنەیا پەخنی ب ئەڤی شیوہیە: (پەخنەیا پەخنی جۆرەکا ژ پەخنەیا دانوستاندنی، ئەوا دوو میتۆدان تیکەل دکەت، میتۆدەکا پەخنەگرانە، ل سەر بنیاتی تیپینیکن، لیکنیزیکن، ھەلپنجانی (استقراء) و زانیئ ھاتیە ئاڤاکرن، میتۆدا دیتەر ل سەر بنیاتی مشتۆمپیئ- دیالکتیکی (الجدلیة) ھاتیە ئاڤاکرن. ئەڤە پامانا ھندی دەت دڤیت پەخنەگر د پڕۆسەیا پەخنەیدا ھەلگرتی دوو میتۆدین سەرەکی بیت، یا

نقیسەر (حمید لحمدانی) پروژەیی خۆ ل سەر پروژەیی (ناتالی) ئافاکییە د پەرتووکا خۆیابناقونیشانی (السحرالموضوع) دا ب ئەقی شیوهی ئاماژە یی دکەت:

- 1- ئارمانجا کاری پەخنەیی
- 2- نافەک – کرۆکا کاری (المتن)
- 3- ئەنجامدانا کریارا پەخنەیی، کو ئەفان خالان ب خۆقە دگریت:

- 1- سالۆخدان (Description)
- 2- رپکخستن (Ordination)
- 3- هەلسەنگاندنا ئیستاتیکی (التقويم الجمالي)
- 4- لیکدان (التأويل Intrepretation)
- 5- ئەزمونا دروستییا کاری پەخنەییە (أختبار الصحة validation) (لحمدانی، 1990: 17-23). د پراکتیکرنا خۆدا مفا ژ ئەفان پروژەیان وەرگریتیە، بەلئ مە وەکی خۆ دارشتییە، ئانکو ب شیوهیەکی دەقاودە ق نەهاتییە وەرگریتن، مە سروشتی نامەیین ئەکادیمی ل دەقەرا بەهیدناندا بەرجاف وەرگریتنە. ب ئەقی شیوهی ل خواری:

- 1- هۆشەمەندییا میتۆدبەندیی:
- پشتی پەیدابوونا میتۆدین پەخنەیی داکو پەخنەگر (قەکۆلەر) بیته خودان هۆشەمەندییا پەخنەیی، خۆاندین ئەوی یین پەخنەیی نەچنە د چارچووئی دیننن کەسوکى و کارتیکری و پەخنەیا هەرپەمەکید، باشتەر هەر کارەکی قەکۆلەر ئەنجام بەت ئەو مفايي ژ میتۆدەکا پەخنەیی بۆ ئەنجامدانا کاری خۆ بیینیت یان ئەگەر پابەندی چ میتۆدین دیارکری ژى نەبیت، پیدقییە ئەگەرئ ئەوی چەندی دیاربکەت. (حمید لحمدانی) دبیژیت: ((پیدقییە قەکۆلەر ئەقی چەندی ب شیوهیەکی رۆهن د دەروازەیا (پیشەکییا) کاری خۆ یی پەخنەیدا ئاماژەیی یی بەت، کا بۆچی میتۆدەک بکارهینایە یان دوو میتۆد تیکەلی ئیککرینە یان پتر ژ میتۆدەکی د ئیک قەکۆلیندا پەیرەوکرییە))

ئیکى، کو نوینەرانییا پەخنەیا ئەدەبی ل سەر بنیاتی هەلینجانی و تیبینکرنی و بەراوردی دکەت، ل دەمی نیزیکی دەقی داھینانی دبیت. میتۆدا دووی د دانوستاندنا پەخنەیدا کریارا هەلینجانی بۆ ئەوا پەخنەگری ئیکى ئەنجامدایی دکەت) (هەمان ژیدەر: هەمان لاپەرە)، ئانکو گوتارا پەخنەیا پەخنە گوتارەکە ل سەر گوتارا پەخنەیی.

نقیسەر (جابر عصفور) ب ئەقی شیوهی پیناسەیا گوتارا پەخنەیا پەخنە دکەت: ((چالاکییەکا مەعرفییە، رادبیت ب پیداچوونا گوتنن پەخنەیی، ژبۆ ئاشکراکرا دروستییا بنەمایین تیوری و ئالیەتین شروقهکرنی و پیرابوونین ئەوی یین رافەکرنی)) (الدغموي، 1999: 117). ل دویف ئەقی دینن پەخنەیا پەخنە چاقدیرە ل سەر پرۆسەیا پەخنە، ئەرکی ئەوی راستقەکرن و پیداچوونە ل سەر ئەو میکانیزمین پەخنەگر بکاردهینیت، ئەقەژی دی بیته ئەگەرئ ب هیزکرا پەخنەیا ئەدەبی، چونکی ئەگەر پەخنەگری ئیکى بزانی، کو بەرەمی ئەوی دبیتە کەرەستەک بۆ پەخنەگری دووی دئ ب شیوهیەکی هویربین و ب هۆشەمەندی سەردەرەیی ل گەل بکارهینا میتۆدان و بنەمایین ئەوان کەت.

- 4- بنەمایین گوتارا پەخنەیا پەخنە
- هەژی ئاماژەکرنییە بەری ئەم بچینە د ناف پرۆسەیا پراکتیکیدا دئ ئاماژەیی ب ئەوان بنەما و میکانیزمان کەین، ئەوی د پراکتیکیدا ئەم پەنایی دبەینە بەر.

(جۆهانانا ناتالی) د پینچ قۆناغاندا کریارا پەخنەیی دەستنیشان دکەت ب ئەقی شیوهی: (قۆناغا ئیکى: ئارمانج (objectifs) قۆناغا دووی: نافەک- المتن- Corpus) قۆناغا سپی: قۆناغا شروقهکرنییە (Analyse)، کو (سالۆخدان و رپکخستن) قۆناغا چواری: قۆناغا لیکدانییە (التأويل Intrepretation) قۆناغا پینجی: ئەزمونا دروستییا کاری پەخنەییە (validation) (المرابط، 2019: 7-8).

ئەوى ژ ئەنجامدانا ئەقى قەكۆلىنى چىيە. ھەروەسا ئاراستەيا ئارمانجا قەكۆلەرى گرىداى ئەوى مېتۆدىيە، ئەوا قەكۆلەر پەيرەو دكەت، چونكى بىنەمايىن ھەر مېتۆدەكى ژ يادىتر يا جودايە. ئەگەر مەبقيت بزائىن كا ئايا قەكۆلەر گەھشتىيە ئەو ئارمانجىن ئەوى ئامازە پىكرىن پىندىيە بزائىن ((ئەرى كا چەند گونجاندىن د ناقبەرا ئەو دىتئىن تىۋوردا ھەيە وەكى بىنەمايىن قەكۆلەرى بكارھىناى ل گەل ئەو ئەنجامىن ژ ئەگەرئ (ئەنجامدانا كرىارا رەخەنىي - المارسة النقدية) ب دەستقەھاتىن)) (لحمدانى، 1990: 17)، كو ئەف خالە پەيوەندىيا ب خالا ئەزموننا دروستىيا كارئ رەخەنىفە ھەى. دەمئ پشكىنىن بۇ پرۇسەيا رەخەنىي دەپتە ئەنجامدان.

3- ئاقەك-كروك (المتن):

ئەقە ب كاكلا كارئ رەخەنىي دەپتە ھژمارتن، ئەو كەرەستەيە كو قەكۆلەر (رەخەنگر) پالپشتىي د كرىارا خۇيا رەخەنىيدا ل سەر دكەت، گەلەك جاران ئاقەك قەكۆلەرى پىگىر دكەت كو د سنورەكى دەستنىشانكرىدا كارئ خۇ ئەنجام بەدەت. بۇ نمونە بىژىن رۇمانەكا دياركرىيە ژ كۆمەكا رۇمانىن رۇمانقىسەكى يان ديوانانەكا دەستنىشانكرىيە ژ ديوانىن ھۆزانقانەكى يان دناق ديوانەكىدا ھەلبۇرتنا ھندەك ھۆزانىن دياركرىيە. (دەستنىشانكرنا ئاقەكى قەكۆلىن ل سەر ھاتىيە ئەنجامدان ل دەف رەخەنگرى ئىكە ژ كارىن بىنەرەتئىن رەخەنىيا رەخەنى، ھەروەسا تىروانىنا رەخەنىيا رەخەنگرى ئەوى چەندئ دياردكەت كا دئ ل سەر چ ئاقەكى (المتن)ى بۇ دياركرنا بەھائى دەقى ئەدەبى كاركەت يان كا چەند ئەو ئاقەكا ئەوى ھەلبۇرتى ل گەل ئەو مېتۆدا ئەو پەيرەو دكەت دگونجىت) (جوىنى، 2019: 192). ھندى قەكۆلەر ھەول بەدەت ئاقەكا قەكۆلىنا خۇ دەستنىشان بكەت دئ كارئ ئەوى ب ساناھىتر بىت (دەستنىشانكرنا بابەتئ قەكۆلىنى (ئاقەكى) ل دەف رەخەنگرى دئ

(لحمدانى، 1990: 17). ھەروەسا د بەردەوامىيا دىتنا خۇدا دياردكەت، كو ھندەك جاران پىشەكى (دەروازە) بەس نىنە داكو ئەم بزائىن قەكۆلەرى چ مېتۆد بكارھىنايە، چونكى گەلەك جاران قەكۆلەر ئامازەيىن ب چ مېتۆدا نادەن يان ئالۇزىيا تىدا يان چ مېتۆد پەيرەونەكرىنە، لەورا دىژىت: (ئاتالى) باشتر دىبىت بۇ ئەو قەكۆلىنىن ئامازە ب چ مېتۆدا نەكرى بۇ كارىگەرىيا زانىنا مېتۆدئ ئەم ب زقرىنە ئەو ژىدەرئ قەكۆلەرى بكارھىنايى (ھەمان ژىدەر: 18). ھندەك جاران قەكۆلەر داكوئى ھويرىين بىت د كارئ خۇدا د ئاق ئىك مېتۆداژى بۇچوونىن رابەرەكى يان زاراقەكى دياركرى گرىدايى مېتۆدەكا دياركرى وەردگرىت، بەلى تىشتى ژ ئەوى چەندئ ژى گرنگر ئەو پىندىيە رەخەنگرى ئەو ھۆشمەندىيە ل دەف ھەبىت كا ھەر دەقەكى ئەدەبى چ مېتۆد دخوازىت، كەواتە چ مېتۆد دئ شىت بەھائى ئەوى دەقى دياربكەت، لەورا پىندىيە رەخەنگر تايىبەتمەندىين بىئاتى ھونەرىن ئەوى دەقى بەرجاف وەربگرىت. ھەروەسا يا گرنگە شارەزايىيا قەكۆلەرى د ئەوى مېتۆدا ئەو پەيرەو دكەت ھەبىت. ((ھۆشمەندى و پەيرەوكرنەكا دروست ب دەست قەكۆلەرىقە ناھىت، ئەگەر شارەزايىي دزائىن و وەرارا مېتۆدا ئەو پەيرەودكەت نەبىت، چونكى ھەر مېتۆدەك بەرھەمئ قۇناغەكا مېژوويىيە و خۇدان تايىبەتمەندىين خۇ يىن جفاكى، ئابورى، سىياسى و رەوشەنبىرىيە، ھەر مېتۆدەكى دەمئ خۇ يى رەوشەنبىرى ھەيە، كو جھ و رۇلى پىدەت)) (حمزاوى، 2019: 102).

2- ئارمانجا كارئ رەخەنىي:

ھەر كارەكى ژلايى قەكۆلەرەكىقە دەپتە ئەنجامدان ئارمانجا خۇ ھەيە، بۇ نمونە ئەگەر ئەف كارە قەكۆلىنەكا ئەكادىمى بىت وەكى نامەيەكا ماستەرى، دقپت قەكۆلەر ل پىشەكىيا ئەقى قەكۆلىنىدا ئامازەيى ب ھندئ بەدەت كا مەبەستا

ئارمانچ و میتودا شه‌کۆلەر هه‌لدبژریت ئه‌و دئ ديارکەت، کا شه‌کۆلەر دئ په‌نایي به‌ته به‌ر چ ميکانيزم بۆ په‌يره‌وکرني.

1- زمانى ره‌خنه‌یى (هه‌لسه‌نگاندن و برپاردان):

مه‌به‌ست ژ زمانى ره‌خنه‌یى، زمانى هه‌لسه‌نگاندنى و برپاردانییه، کو پیداییه ل ده‌ف ره‌خنه‌گرى ب چ شپوه‌بیت؟ ئایا ب چ شپوه سه‌رده‌ریی ل گه‌ل ده‌قى ئه‌ده‌بى بکه‌ت. ئه‌قى زمانى بۆ ئافاكرنا به‌ره‌مه‌ی ئه‌ده‌بى یان شكاندنا نقيسه‌رى بكاریینیت، مه‌به‌ست ژ زمانى ره‌خنه‌یى ئه‌وه‌ل ده‌مى شلۆقه‌كرن و هه‌لسه‌نگاندنا ده‌قى ئه‌ده‌بى گریدایى دوو لایه‌نايه، ئیک: ئه‌و چه‌مک و زاراڤین ره‌خنه‌یى ئه‌وین په‌یوه‌ندى ب ئه‌و میتودا په‌یره‌و دکەت شه‌ه‌یى. دوو: ئه‌و چه‌مک و زاراڤین گریدایى بنیاتى هونه‌رى یی ئه‌و ژانری ئه‌ده‌بى ئه‌وی شه‌کۆلەرى هه‌لبژارتی، چونكى ده‌مى ره‌خنه‌گر کاردکەت دوو تشت به‌ر ده‌ستى ئه‌وینه (میتود، به‌ره‌مه‌ی ئه‌ده‌بى)، له‌ورا زمانى ره‌خنه‌یى هندى ب شپوه‌یه‌کى نه‌راسته‌وخۆ بیت، که‌واته زمانه‌کى باه‌ت‌ی و زانستى بیت باشتره‌ بۆ کرپارا ره‌خنى، له‌ورا ئاماده‌بوونا ئه‌قى زمانى بۆ ره‌خنه‌گرى و خوانده‌فانى ژى هه‌تا بۆ خودانى ده‌قى ژى یا گرنگه‌ نه‌ئاماده‌بوونا ئه‌قى زمانى دئ ره‌خنه‌ چیته‌ چارچووڤى ره‌خنه‌یا که‌سوکى و هیرشکرني ... هتد، له‌ورا هندى هه‌لسه‌نگاندن و برپاردان یا نه‌راسته‌وخۆ بیت دئ باشتتر خزمه‌تا به‌ره‌مه‌ی ئه‌ده‌بى و کرپارا ره‌خنه‌یى که‌ت.

باه‌ت‌ی هه‌لسه‌نگاندن و برپاردانى د ئاڤ میتودین ره‌خنه‌یى یین که‌فن و نویدا بۆچووین جودا هه‌نه، هنده‌ک ل گه‌ل هه‌لسه‌نگاندنییه و هنده‌ک رەت دکەن، به‌لئ هه‌ر د که‌فندا د پرۆسه‌یا ره‌خنه‌یدا گرنگی ب لایه‌نى هه‌لسه‌نگاندنى و برپاردانى هاتیه‌دان و ب ئیک ژ پیداییی کرپارا ره‌خنه‌یى ژبۆ ديارکنا به‌ایي به‌ره‌مه‌ی ئه‌ده‌بى هژمارتییه و په‌نابرییه ل به‌ر

بیته ئه‌گه‌رى زالبون و كونترۆلكرنا ئه‌وى ل سه‌ر باه‌ت‌ی شه‌کۆلینى، به‌لئ هه‌ر ده‌مى شه‌کۆلین یا تزی بوو ژ ده‌قین جوداجودا و یین په‌راویزی کارى ره‌خنه‌گرى دئ ب زه‌حمه‌تر لیه‌یت و سه‌رنجا ره‌خنه‌گرى دئ ئالۆزتر بیت. ئه‌و ده‌قین بۆ راقه‌کرني د هه‌لبژریت رۆله‌کى سه‌ره‌کيى ژبۆ ده‌ستقه‌هینانا ئه‌نجامین تايه‌ت ژبۆ شه‌کۆلینى هه‌یه، ئه‌گه‌ر به‌ایي ده‌قین هه‌لدبژریت ئاستى ئه‌وان یی لاوازبوو شه‌کۆلەر نه‌شیت ئه‌نجامین گاریگه‌ر ب ده‌ست خۆقه‌بینیت) (لحمدانى، 1990: 18)، که‌واته ده‌قیت شه‌کۆلەر کارى خۆ د تیکه‌لکرنا گه‌له‌ک ده‌قاندا ئالۆز نه‌که‌ت هه‌روه‌سا د هه‌لبژارتنا ده‌قان بۆ شه‌کۆلینا خۆ یی شه‌ره‌زاییت.

4- ئه‌نجامدانا کرپارا ره‌خنى (المارسة النقدية):

کرپارا ره‌خنه‌یى کارى بنه‌ره‌تییه هه‌ر شه‌کۆلینه‌کا ئه‌ده‌بى و ره‌خنه‌ییه، که‌واته چ شه‌کۆلینین ئه‌ده‌بى ره‌نگ ژ ره‌نگان ژ ئه‌قى کرپارا ره‌خنه‌یى د بى به‌هر نینه، به‌لئ هه‌ر شه‌کۆلینه‌ک ل دویف سروشتى شه‌کۆلینى و جورى ژانری ئه‌ده‌بى، کو شه‌کۆلین ل سه‌ر ده‌پته ئه‌نجامدان و ل گه‌ل ئه‌و میتودا شه‌کۆلەر هه‌لدبژریت بۆ په‌یره‌وکرنا ئه‌وی ل سه‌ر شه‌کۆلینى ئه‌قان هه‌میان رۆلى خۆ یی هه‌یه کا شه‌کۆلەر دئ چ جورى کرپارا ره‌خنه‌یى ئه‌نجام ده‌ت، که‌واته دبیت شه‌کۆلینه‌ک پۆلینکرن و فاقارتن و پشکینى ب خۆقه‌ بگریت یان راقه‌کرن و ریکخستن و هه‌لسانگاندن و برپاردان ل سه‌ر ده‌قى ئه‌ده‌بى بیت. هنده‌ک وه‌سا دبینن، کو ره‌خنا ئه‌ده‌بى ((شه‌ره‌کرنه، "راقه‌کرنه-تفسیر" فاقارتن و هه‌لسه‌نگاندنه، برپاردانه، راستقه‌کرنه، خواندنه، ئافرانده‌ک نویه، به‌رواوردکرن و قالبدانه، ب ده‌نگ ئیخستنا ده‌قى و دانوستاندنه، سه‌رئافاكرنه، کارلیکه و کارلیگه‌رو کارتیكرنه... هتد)) (نه‌یلی، 2022: 6). که‌واته بیایى کرپارا ره‌خنه‌یى به‌رفره‌هه، به‌لئ مه‌رج نینه ئه‌قه هه‌مى لایه‌نه د ئاڤ شه‌کۆلینیدا جه‌ئ خۆ بگرن، به‌لکو

ھەلسەنگاندنی (پتربیا پەخەگر و ھەزەران، ھەر ژ ئەفلاتۆن و ئەرستۆی ھەتا میتۆدین وەکی جفاکی ل سەر ھندی دپیککەقتینە، کو پەخەیی ژ بلی ئەرکین دی وەکو پاقەکر و شلۆقەکر و سالۆخدانی، پەھەندی ھەلسەنگاندنی ژ بەھایین خۆھەبە ناھیتە پشت گوھ ئیخستن) (حاجی، 2008: 107) و ھندەک ھەزەران ژ کرپارا پەخەیی وەسا دینن، کو ((پەخە پەرباردانە)) (طاھر، 1979: 339)، کو دووپاتیی ل سەر ئەوئ چەندی دکن، مەبەست ژ کرپارا پەخەیی پەرباردان و ھەلسەنگاندنا بەرھەمی ئەدەبی ژبۆ دیارکرنا باشی و خرابیی بەرھەمی ئەدەبی. سەرھای ئەفی چەندی، کو میتۆدین پەخەیی یین نوی وەکی فۆرمالیستین پۆس، شیوازگەریی و بونیادگەریی... ھەند خۆ ژبەرباردانی ددەنە پاش بەرامبەری ئەوئ ب میتۆدین سالۆخدانی (وہسفی) ھاتنە ناھکر. ((ل گەل ھاتنا میتۆدین پەخەییی جوانکاری و شیوہخواری و سالۆخدانی پەخەگر ژ کەلھا بلند ھاتەخوار و مافی پەرباردانی ژ ھاتە ستاندن؛ ژبەر ھاندنا نوو بۆ بابەتیەتی و شلۆقەکرنا ھویر گزنگی ب پەرباردانی ھاتە لادان، بابەتیەتا سالۆخدانی زالبوو)) (حاجی، 2008: 108)، کەواتە ھەلبژارتنا میتۆدی ژلای پەخەگرێقە دکرپارا پەخەندی دپیری ل سەر ھندی ددەت کا پەخەگر د زمانی پەخەیدا، کو گریدایی (ھەلسەنگاندن و پەرباردانییە) دی پەنای بەتە بەر یان نە. گەلەک جارن ھەزەران دپیری میتۆدەکا وەکی شیوازگەریی بکارھینیت، کو گزنگی ب ھەلسەنگاندنی نادەت، بەلئ سروشتی ئەو دەفی ئەوی ھەلبژارتی دخوازیت، کو ھەلسەنگاندن ژ بۆ بەیتە ئەنجامدان، لەورا دقیت ب ھۆشمەندی ئامازەیی ب ھندی ب ددەت، کو سەرھای ھندی ئەف میتۆدە یا وەسفی- سالۆخدانییە، بەلئ بۆ پتر دیارکرنا بەھای ئەفی دەفی مە پەنابرییە ل بەر ھەلسەنگاندنی ژ. ئەف چەندە بۆ نموونە ئەگەر ھەزەران ئەکادیمی بیت دی

2- سالۆخدان (Descriptive):

ھەزەران پادبیت ب سالۆخدانا ئەو دیاردەیی د ناف دەفی ئەدەبیدا، ئەوین ھەلبژارتی کو ھەزەران ل سەر بکەت. بۆ نموونە ئەگەر ھەزەران دەقەکی پۆمانی بۆ ئەنجامدانا کارئ خۆ ی پەخەیی ھەلبژیریت دی سالۆخدانا روبدانان، کەسایەتیان یان جھی... ھەند کەت. د ئەقیرەدا سالۆخدان ب ھونەرەکی ھەلبژیرانی دەیتە ھژمارتن. ب رپکا (سالۆخدانی سروشت و سالۆخەتین کەسایەتیان و جھن روبدانین ھەلبژیران تیدا پۆیدەت بەرچاف دکەت) (احمد، 2017: 109). (ئەمین عەبدولقادر) دەربارەیی سالۆخدانی دبیژیت: ((شیوازەکی نقیسینییە جەختی ل سەر سالۆخدانا کارپکتەرەکی، بوویەرەکی یان جھەکی دکەت ب ھویری. ئەگەر نقیسەر ب ھویرکاتی سالۆخدانی بکەت دشیانداپە بیتە ھۆزان)) (عەبدولقادر، 2020: 140). بەلئ سەر تیگەھی سالۆخدانی ژ د ناف میتۆدین پەخەیدا بیروبوچوونین جودا ھەنە، ھندەک ب ئەدگارەکی

ژینگه‌ها ئه‌وی ...هتد یان (ئه‌گه‌ر ل دویف میتودا ده‌روونشیکاری بیت دئ دووپاتیئ ل سه‌ر لایه‌نی ده‌روونی یئ که‌سایه‌تیان که‌ت وه‌کی گریئین ده‌روونی یان چه‌زین کیکری ...هتد) (حمزاوی، 2019: 106)، که‌واته میتودا ره‌خنه‌گر په‌یره‌و دکه‌ت، ئه‌و گوشه‌نیگا ئه‌وی ناراسته دکه‌ت.

4- لیکدان (التأویل Intrepretation):

گه‌له‌ک میتودین ره‌خنه‌ی گرنگی دایه لایه‌نی لیکدانی، وه‌کی میتودین وه‌کی (میژوویی، ده‌روونی، جفاکی، هپرمینیوتیکا...هتد)، به‌لئ هه‌می میتودین ره‌خنه‌ی گرنگی پئ ناده‌ن بۆ نموونه بونیادگه‌ری (لیکدانی- تاویلکرنئ) ره‌تدکه‌ت، (چونکی بونیادگه‌ری جه‌ئ کارئ ئه‌وان بنیات و فۆرمی ده‌قی ب خۆیه و گرنگی ب نافخوویا ده‌قی فه‌کۆلین ل سه‌ر ده‌پته کرن دده‌ن) (لحمدانی، 1991: 21). که‌واته یاسایین زمانی بریارئ ل سه‌ر ده‌قی دده‌ن، (به‌لئ د میتودین وه‌کی ده‌روونی و جفاکی ره‌خنه‌گر د راقه‌کرنین خۆدا په‌نایئ دبه‌ته به‌ر زانستین مروفايه‌تیئ، کو دبنه هاریکار بۆ ره‌خنه‌گری و رامانه‌کا دیترب ده‌قی ده‌پته‌دان) (حمزاوی، 2019: 106)، هه‌ر میتوده‌ک ب شیوه‌یه‌کی په‌نایئ دبه‌ته ل به‌ر لیکدانی.

5- ئه‌زموونا دروستتیا کارئ ره‌خنه‌ی (validation):

مه‌به‌ست ژ ئه‌زموونا دروستتیا کارئ ره‌خنه‌ی کویا هه‌می پرۆسه‌یا ره‌خنه‌ی بخۆفه دگریت، که‌واته گریدایی ئه‌و هه‌می خالین مه‌ل سه‌ر ئاماژه پئ داین ب خۆفه دگریت و پشکین دکه‌ت، (پیدقییه ل سه‌ر بهایی مه‌عرفی یئ کارئ ره‌خنه‌ی رابوه‌ستین، ب ریکا دیارکرن گونجاندا ئه‌نجامین ره‌خنه‌ی ل سه‌ر ده‌قی ئه‌ده‌بی یئ فه‌کۆلین ل سه‌ر هاتییه‌کرن ده‌می بیاقاندا) (المرباط، 2019: 8). کو ره‌خنه‌گری ره‌خنا ره‌خنئ دئ سه‌حکه‌ته ده‌قی ره‌خنه‌ی ئه‌و ئه‌نجامین ره‌خنه‌گری ئه‌وی گه‌هشتیی

هه‌ده‌ک میتودین ره‌خنه‌ی ده‌ژمیرن وه‌کی شیوازگه‌ری یان بونیادگه‌ری، کو ((ره‌خنه‌ی وه‌سفی ئه‌و میتودانه‌وه که‌ته‌نیا باسی چۆنیه‌تی پیکه‌اته‌ی ره‌گه‌ز و پپوه‌ندییه هونه‌رییه‌کانی ناوه‌وه‌ی ده‌ق دکه‌ن یئ ئه‌وه‌ی ده‌قه‌که هه‌لبسه‌نگین و بریاری به‌سه‌ردا بده‌ن)) (رشید، 2018: 57)، که‌واته ل ده‌ق هه‌ده‌ک ره‌خنه‌گران ئه‌و میتودین گرنگی ب نافخوویا ده‌قی دده‌ن ئه‌و دچنه دچارچووئی میتودین وه‌سفیدا، (به‌لئ هه‌ده‌ک ژیده‌رین دیتردا ره‌خنه‌یا وه‌سفی به‌رامبه‌ر ره‌خنه‌یین ده‌ره‌کی هاتییه دانان ئه‌وین گرنگی دده‌نه ژیان و ده‌روون و ئایدۆلۆژییا نفیسه‌ری) (هه‌مان ژیده‌ر: 41)، که‌واته ئه‌نجامدانا سالۆخدانی په‌یوه‌ندی ب په‌وشه‌نبیری و هۆشمه‌ندییا ره‌خنه‌گریفه هه‌یه کا دئ چاوا سالۆخدانا ئه‌و دیارده‌یین د ناف ده‌قی ئه‌ده‌بیدا که‌ت. چ سالۆخدان د چارچووئی گشتیدا بیت ژبۆ دیارکرن دیارده‌یین د ناف ده‌قیدا و گریدانا ئه‌وان ب هه‌ده‌ک لایه‌نین به‌ری ئه‌وی یان سالۆخدان دچارچووئی میتوده‌کا وه‌کی شیوازگه‌ری بیت. گرنه‌گه‌ فه‌کۆله‌ر مه‌به‌ستا خۆ دیاریکه‌ت.

3- ریکخستن (Ordination):

مه‌به‌ست ژ ریکخستنئ ئه‌و گوشه‌نیگایه ئه‌وا ره‌خنه‌گر سه‌حکه‌ته ده‌قی ئه‌ده‌بی، کو ل دویف ئه‌و میتودا ئه‌وی ده‌ست نیشانکری ریکخستن کارئ خۆ ئه‌نجامده‌ت. ئه‌گه‌ر سالۆخدان مه‌به‌ست ژئ دیارکرن ئه‌و دیارده‌یین د ناف ده‌قیدا بیت، که‌واته کارئ ریکخستنئ دووباره ریکخستن ئه‌وان ئاست وسالوخه‌تانه ل دویف چوارچووه‌کی ده‌مکی یئ دیارکریدا، ل دویف ئارمانج و مه‌به‌ستا د فه‌کۆلینیدا (المرباط، 2019: 7). بۆ نموونه فه‌کۆله‌ره‌ک ده‌قه‌کی ئه‌ده‌بی ل دویف میتودا میژووی شرۆقه‌به‌که‌ت، که‌واته شرۆقه‌کرن ئه‌وی دئ گریدایی چه‌مک و زاراڤین میتودا میژوویی و د چارچووئی ئه‌واندا ده‌رناکه‌فیت وه‌کی سه‌رده‌م، ژیا نا نفیسه‌ری، ره‌گه‌ز،

- ھۆشمەندییا میتۆدبەندی:

ئیک ژلایەنن ھۆشمەندی ل دەف ھە کۆلەری ئەو، پیدھییە ل پێشەکییا نامەیا خۇدا ب شپۆەبەکی رۆھن و ئاشکرا ب نافونیشانەکی سەربەخۇ ئاماژەیی ب میتۆدا ھە کۆلینا خۇ بکەت، ئەوا کو دی مفاہیی ژئ وەرگرت. ئەگەر ئەم سەحکەینە ئەفئ نامەیی ھە کۆلەری ل دەستپیکا پێشەکییا خۇدا دبیزیت: ((ئەف ھە کۆلینە " شپۆازگەری تیۆر و پراکتیک" ھە کۆلینەکا شپۆازگەرییە و بواری پیناسە و رەھەندی شپۆازگەرییە یین تیۆری و پراکتیکی تاکو ب ریکا ئەوئ سیمایین گشتی یین شپۆازگەرییە بریکا فی ھە کۆلینن شپۆازگەریا تیۆری و پراکتیکی دەھلین دریزکری یین بیاھئ بەرفرەھئ ویدا بەرجاھبکەین)) (نہیلی، 2006: 2). سەرەرای ھندی، ھە کۆلەری ئاماژە ب ھندی کریبە، کو ھە کۆلینەکا شپۆازگەرییە، بەلئ دقبا ب نافونیشانەکی سەربەخۇ ب شپۆەبەکی رۆھن ئاماژە ب میتۆدا ھە کۆلینا خودابا، چونکی شپۆازگەری ب خۇ ژئ گەلەگ ئاراستە ھەنە یان ھە کۆلەر ئاماژە ب ھندی دابا، کو ژ میتۆدا شپۆازگەرییە ژئ ئاستین شروھەکرنا دەقی ژلاین (دەلالی، پیکھاتە، ریتمی) ھە هاتینە وەرگرتن. ھە کۆلەر د کورتییا ھە کۆلینا خۇدا ئاماژەیی ب ھندی دەت، کو ئەوی مفا ژ زمانئ ماتماتیک و ئامارەیی وەرگرتیە، دەمئ دبیزیت: ((رەھەندی شپۆازی ئەوئ ب ریکا مفا وەرگرتن ژ زمانئ ماتماتیک و ئاماری ھاتینە وەرگرتن)) (نہیلی، 2006: کورتییا ھە کۆلینن*). مەبەستا ھە کۆلەری نہیا رۆھنە کا مەبەستا ئەوی ئاراستەیا شپۆازگەرییا ئامارەییە یان نہ، چونکی دەندەک جھاندا د پراکتیکا خۇدا رپژە ب شپۆەبەکی خشتە دەرئیخستینە. ھەروەسا ئیک ژ خالین دەفئ نامەیییدا بەرچاف دبیت، کو ھە کۆلەری میتۆدا خۇ ھەرد نافونیشانئ نامەیا خۇدا بەرجەستە کریبە.

چەند پەیوہندی ب ئەوان ئارمانجانھە ھەیە ئەوین ل پێشەکییا کارئ خۇدا دەستنیاشنکری یان کا ئەنجامین ئەوی چەند ل گەل لایەنی تیۆری و پراکتیکی یئ ھە کۆلینا ئەوی دگونجن. ھەروەسا (فوناد رشید) ئاماژەیی ب ھندی دەت ((وردبوونەوہ لە ئەنجام) ی ھەر توئیزینەوہیەک خالیکی گرنگە بۆ پەبیردن بە جوری ئەو میتۆدە لەو توئیزینەوہیە پراکتیک کراوہ، چونکە ئەنجام ھەنگاویکی ستراتیزی ھەر توئیزینەوہیەکی زانستی و بابەتیە. رەخنەگری رەخنە دەتوانیت لەرئگە ئەنجامەوہ، درک بەسیما و سروشتی میتۆدی توئیزینەوہکە بکات)) (رشید، 2018: 91)، کەواتە ئەنجام رەنگفەدانا میتۆدا رەخنەگری ھەلبژارتی یە دەھمی بیاھاندا.

تەوہری دووی:

1- شپۆازگەری تیۆر و پراکتیک (نعمت اللہ حامد نہیلی)

دانەنیاسینا نامئ:

ئەف نامەییە ژلاین ھە کۆلەر (نعمت اللہ حامد نہیلی) ھە هاتیە نقبسین، ھاتیە پێشکیشکرن بۇ جھاتا کۆلیژا ئادابن- زانکویا دھوک ل سالا (2006) قەبارەیی ئەفئ نامەیی نیزیکی (211) لاپەرانە پەیکەرئ ئەفئ نامئ ب ئەفئ شپۆەبە: ژ دوو پشکان پیک دەیت، ل گەل پێشەکی و دەرزاینک و ئەنجام و پۆختە و لیستا ژیدەران ھە کۆلەری د ھەرازینکیدا تیگە و پیناسە و قۇناغین گەشەکرنا شپۆازی و شپۆازگەری و ھە کۆلینن شپۆازگەری د رەخنا کوردیدا بەحسکرینە. د پشکا ئیکیدا بەحسئ ئاستین شروھەکرنا دەقی وەکی (دەلالی، پیکھاتە، ریتمی) ھاتینەکرن، پشکا دووی پراکتیک بوویە ل سەر ھوزانا (شوخی و شەنگن) یا جزیری ل دویف ریزبەندییا ئاستن (دەلالی، پیکھاتە، ریتمی). پاشان (8) ئەنجام بۇ ھە کۆلینا خۇ ل گەل لیستا ژیدەران ریزکریبە.

- ئارمانجا کارئ پەخنەیی:

ھەر ھە کۆلینە کئ ئارمانجا خۆ ھەبە و دقیت ھە کۆلەر ئەوئ پسیارئ ژخۆ بکەت، ئایا ئارمانج ژ ئەنجامدانا ئەقئ کارئ پەخنەیی چیبە؟ و دقیت د پێشەکییا ھە کۆلینیدا ئاماژە پئ بەیتە کەرن و دوماھیبیدا دەمئ ھە کۆلەر ئەنجامین خۆ دەستنیشانکەت کا چەند ئەو ئەنجامە دەرنەنجامئ ئارمانجا ئەوئ بووبنە، کەواتە میتۆدا ھە کۆلەر ھەلدبژیریت ئاراستەیا ئارمانجا ھە کۆلەری دیاردکەت.

د ئەقئ نامەیبیدا ھە کۆلەر دپێشەکییا نامەیا خۆدا ئاماژە ب ئارمانجا ھە کۆلینا خۆ نە کریبە، ب ناقونیشانە کئ سەربەخۆ، بە لکو دپێشەکییدا گەلە ک جاران ھە کۆلەری گرنکییا ھە کۆلینئ و ئارمانج تیکەلی ئیک کریبە، کو دئ ئاماژەیب پیدەین. ھە کۆلەرە ک دبیژیت: ((بیدقیە تو ئاماژئ پیدەیی کانئ ئایا ھە کۆلینا تە پە کەرن بوشایەکیبە، کو د ئەقئ بیاقیدا ھەبە یئ تو ھە کۆلینئ ل سەردکەئ؛ یان ژئ تەمامکەرن ھە کۆلینئ پێشترە ل سەرد ئەقئ بابەتی و دئ چ جۆرە بەشداریب دزەنگینکەرن بابەتیدا کەت)) (عەبدولقادر، 2020: 36)، بەلئ ئارمانج ژ ئەقئ چەندئ جودایە ئارمانج ئەو ھە کۆلەر چ ب دەستەخۆقە ئینیت. ھە کۆلەرئ ئەقئ نامئ دبیژیت: ((ئەدەبیاتین ھەقسی یین مە و بیانی دبوارئ ھە کۆلینئ شپوازگەریئ دا د زەنگین و ب دوور دربژئ یا ل سەرد ھاتیبە نقیسین و ھە کۆلین ژیرا ھاتیبە کەرن، لئ ژبەرکو ئەدەبیاتا کوردی دبوارئ ھە کۆلینئ شپوازگەرییدا یا ھەزارە، لەورا ئەف بابەتە ھاتە ھەلبژارتن بۆ ھە کۆلینئ ھەروەسا ھۆزانە کا جزیری ژئ ھاتیبە ھەلبژاردن داکو ژلایئ پراکتیکیقە کار ل سەرد بەیتە کەرن، چونکی ھۆزانا کلاسیکی یا کوردی ب گشتی و ھۆزانا جزیری ب تابیەت، بیافە کئ بەرفرەھ ژبۆ بەرجافکەرن گرنگترین ھیلین شپوازئ یین ھۆزانا کلاسیکی))

(نەیلی، 2006: 2)، کەواتە د ھێردەا گرنکی و ئارمانج پیکقە خۆیا دبن ھە کۆلەری تیکەلی ئیک کریبە، گرنکی د ھێردەا ئەو ھە، کو ئەوئ دقیت وەکی ھە کۆلینئ بیانی شپوازگەریئ ل سەردەقئ جزیری پراکتیزەبکەت، چونکی ئەدەبیاتا کوردی دبوارئ شپوازگەرییدا یا ھەزارە، مەبەستا ئەوئ پە کەرن بۆشایەکیبە د ئەقئ بواریدا، بەلئ ئارمانجا ئەوئ ژ دەقئ جزیری ئەو ھە، کو ب پئیا ئەوئ شپوازئ ھۆزانا کلاسیک دیاربکەت.

ھەروەسا ھە کۆلەر ل دویقدا دپێشەکییا خۆدا ب ناقونیشانە کئ سەربەخۆ ب ئەقئ ناقئ ((گرنکیا ھە کۆلینئ و ئەگەرئ ھەلبژارتنا وئ)). تەرخان دکەت، کو دبیژیت: ((د بوارئ ھە کۆلینئ پەخنەیب کوردیدا، شپوازگەری ب ئاویە کئ تیکەل ھاتیبە بەحسکەرن. ھە کۆلینئ شپوازگەری یین تابیەت ب ھۆزانقەژئ وەکو ئیک یە کەیا کاملان بەرجاف نابن بە لکو شپوازئ کەسی یئ ھۆزانقەنە کئ ب ریکا کۆمەکا میکانیزمئ ھەقەتیای و دوور ژ ھەقەدوو ھاتیبە بەرجاف کەرن. تیکست تیکست ل سەرد بەرھەمی وئ راوہستیت یان ژئ ئیک ھۆزانا ئیک ھۆزان بەسەروبئین ویقە لدویف ھەرد سیک ئاستان بەیتە شروقە کەرن)) (نەیلی، 2006: 2)، کەواتە بزاقا ئەوئ ئەو ھە، کو چارچوو قئ بەرئ یئ پەخنئ د پەخنەیا کوردیدا دیاربووئ بەیتە شکاندن و ھۆزان وەکو یە کەبە کا کاملان و خۆدان بۆنیاتە کئ ھەقگرتی پەفتار دگەلدا بەیتە کەرن تا کو ھەرد سئ ئاست شروقە کەرنئ ئیکدو تەمام بکەن و ھە کۆلەری ھەرد سئ ئاستین (سیمانتیکی، پیکھاتەیی، ریتم) ی ل سەرد ھۆزانا جزیری پراکتیزە کریبە و دیاردکەت ئەو وەکی زنجیرە کا پیکقە گریدایی د ھۆزانا جزیرییدا ژبۆ پە کەرن قالاتیبئ د ھە کۆلینئ بەریدا بەرجاف دبوون بەرجاف بکەت. ب شپوہەبە کئ گشتی ھە کۆلەری ب ھویریینی ئارمانجا ھە کۆلینا خۆ دیارنە کریبە، بە لکو

ھەمى پرۇسەيا رەخنىيى د ئاڧخۇدا ھەلدگىرىت ب چ شىۋە بوويە.

سەبارەت رېڭخستىن، كو گوشەنىگايا رەخنىيى ب خۇڧە دگىرىت د ئەڧى نامەيىدا ڧەكۆلەرى ھەرسى ئاستىن (دەلالى، پىكھاتەى، رىتمى) ل سەر ھۇزانا (شوخ و شەنگى) پراكتىك كرىنە. مەبەستا ئەوى ئەو بوويە ۋەكى يەكەيەكا كاملان ئەڧان ھەرسى ئاستان بەحسبەت، لەورا ڧەكۆلەرى خۇاندنا خۇ ژگشتى بۇ بەشى يان تايبەتى دەست پىكرىيە، د پىرانيا ئەوان ڧەكۆلەرى ل سەر شىۋازگەرىن پىش چاڧىن مە كەڧتىن خۇاندنا ئەوان ژ ئاستى (دەنگى) پاشان (پىكھاتەى) پاشان (دەلالى) ل دويف ئەڧى رېزىبەندىن ئەنجامداينە، بەلى د ئەڧى نامەيىدا ڧەكۆلەرى ل دەستپىكىدا ئاستى (دەلالى) پاشان ئاستى (پىكھاتەى) و ل دويفدا ئاستى (رىتمى) پراكتىكا خۇ كرىيە. ڧەكۆلەرى ل جەڧى ئاستى (دەنگى) زاراڧى (ئاستى رىتمى) بكارھىنايە. ل سەر ئەڧى چەندى دىڧىزىت: ((ژبەركو ئاستى دەلالى دىشكا ئىكىدا ئىكەم ئاست بوويە ھاتىيە بەحسكەرن و تىگەھىن وى يىن تىۋورى ھاتىنە بەرجاڧكەرن، لەورا د پىشكا دوویدا ھەمان ئاست دى ئىكەم ئاست بىت، كو پراكتىكەرن ل سەر بەڧتەكەرن. چونكى دەلالەت ل گەل ئاستىن دىتردا دەيتە تىكەلكەرن و ئاستىن دىترىن شىۋڧەكەرنىيەرجەستەكارن ژبۇ ئاستى دەلالى، لەورا ڧەرە ل دەستپىكى سەرو سىمايىن دەلالى يىن ھوزانى بەرجاڧ بکەين دابشىين ب سەلمىينىن كا ئاستىن دىتر چ رادە شىانە ئەوان سىمايان بەرجەستەبکەن)) (نەيلى، 2006: 124).

ئايا ڧەكۆلەرى چەند ل چارچوۋى ئەو زاراڧىن گرىڧدايى مېتۇدا شىۋازگەرىيىدا دەرکەڧتپە، ڧەكۆلەرى ل سنورى ھەرسى ئاستاندا دەرئەكەڧتپە، كو شىۋەيەك ژ شىۋەيان پابەند بوويە، بەلى د پراكتىكا ئاستى دەلالى ب ئاقونىشانەكى سەربەخۇ بەحسنى (لادانىن سىمانتىكى) دكەت ب تايبەتى رەگەزىن

زىدەتر تىكەلى د ئاڧبەرا ئارمانچ و گرىنگىيا ڧەكۆلەرى كرىيە.

-ئاڧەك -كروك (المتن):

ئاڧەك كاكلا كارى رەخنىيى دەيتە ھۇمارتن، كو ڧەكۆلەرى كارى خۇ ل سەر ئەنجام دەت. د ئەڧى نامەيىدا ڧەكۆلەرى ھۇزانا (شوخ و شەنگى) يا مەلپىن جىزىرى ھەلبىزارتىيە و كارى خۇ ل سەر ئەنجامدايە، د ئەڧى نامەيىدا چ دەڧىن دىتر يىن پەراۋىزى ناچنە د چارچوۋى ڧەكۆلەرى، كو كارى ڧەكۆلەرى ئالۇزتر لى كرىيت. ئەڧە چەندە ژى ڧەكۆلەرى ب ھۇشمەندى ئەنجامدايە دەمى د پىشەكىيىدا دىڧىزىت: ((ژبەركو ھۇزانا كلاسكى-عەروۋى ژلايى شىۋازنڧە يا پىر سامانە)). (نەيلى، 2006: 124) ڧەكۆلەرى پىشتر شارەزايى د بىناتى ھونەرى يى ئەو ژانى ھەلبىزارتىدا ھەبوويە، بەرى ھىنگى ئەوى جىزىرى خۇاندىيە و ب تايبەت ژى ھۇزانا (شوخ و شەنگى). ھەروەسا شارەزايى مېتۇدا شىۋازگەرىن و سەردەرىكەرن ئەۋى مېتۇدى ل گەل كرىبارا رەخنىيى بوويە، لەورا ژ ھەمى دىوانا جىزىرى ب تى ھۇزانا (شوخ و شەنگى) ھەلبىزارتىيە، چونكى مېتۇدا شىۋازگەرى د كرىبارا رەخنىيىدا ھەمى دەڧى ۋەردگىرىت، كەۋاتە ئەڧ دەڧە تىرا ھندى دكەت، كو ڧەكۆلەرى ھەرسى ئاستىن (دەلالى، پىكھاتەى، رىتمى) ل سەر پراكتىك بکەت. ئەو ھۇشمەندىيە ل دەڧ رەخنىيى، كو بزانىت ھەر دەڧەك چ مېتۇدا رەخنىيى دخوازىت.

- ئەنجامدانا كرىبارا رەخنىيى:

ئەگەر تەماشەى ئەڧى نامەيىن بکەين، كا ڧەكۆلەرى پەنابرىيە بەر چ ئالىەت د پرۇسەيا رەخنىيىدا، ۋەكى رېڭخستىن، ھەروەسا پەنابرىيە بەر ۋەسڧىكەرنى (سالۇخداننى) و زمانى رەخنىيى (ھەلسەنگاندن و پىراردان) ھەبوويە يان ئەوى پەنابرىيە بەر (لىكدانى-تأۋىلكەرنى)، ھەروەسا ب گشتى (ئەزموونا دروستىيا كارى رەخنىيى)، كو

پونبېزې وېكي: (ليكچواندن، خواستن، خوازه، دركه)، بهلې د بهشي تيوريي خۇدا قهكۆلېرى بهحسې لادانين سيمانتيكي نهكريبه، ب تنې هندهك جاران د ويښي هۇزانيدا، كو دوماهيك خالا ناستي دهلالې بوويه و د چارچووځي ويښيدا بهحسا ليكچواندن و خوازه و دركې كريبه... هتد، بهلې دهمي ناستين ديتر قهكۆلېرى پابه ندي ئهوان ميكانيزمان و خالان بوويه ئهويښ ئهوي د تيوردا بهحسكربن.

ژبهركو ميتۇدا شيوازگهريي ب ميتودهكا وهسفي دهيتته هۇمارتن (شيوازگهريي ژ زمانثانيي تايه تمه نديا خۇيا زانستيبوونا وهسفي وهرگر تيبه و ژبو قهكۆلينا دهقي ب رپيا زماني كريبا رپه خنه ي ئه نجام ددهت و دوير ژلايه نې پيقه ريبووني، كهواته گرنگي نادهته برپاردان و ههلسهنگاندي وهكي رپه تكرني يان رازيبووني، بهلكو ميتۇدهكا رپه خنه يه كاردكهت ژبو ئاشكراكرنا نهپينن زماني ئهدهبي د دهقي داهينانيدا) (احمد و بلخضر، 2017: 180).

قهكۆلېرى ب شيويهكي بهرفره ه پهنابريه بهر لايه نې وهسفرني ب تيگه هې شيوازگهريي، د ئه قې نامه ييدا قهكۆلېرى زمانه كي رپه خنه يي ئه نجامدايه، كو گرپدايي چه مك و زاراځين ميتۇدا شيوازگهريي ل گه ل بنياتي هونه ري يښ هۇزاني، كو هۇزانه كا كلاسيك بوويه، قهكۆلېرى گرنگي دايه نافخۇبيا دهقي و ب شيويهكي بهرفره و ل سه ر ناستي (ناسويي و ستووني) هه ر سې ناست پراكتيك كرينه و شيويهك ژ شيويه يان چارچووځي نافخۇبيا دهقي دهرنه كهفتيه و خۇ ژبرياداني و ههلسهنگاندي دايه باش ب تنې د لايه نكي قهكۆلېريدا نهبيت په نابريه بهر، ئه و ژي د ناستي دهلاليدا دهمي سه روسيمايپن دلبري د ويښيښ لاهه كيدا د هه ر (15) ديړن هوزانا (شوخ و شهنگي) دا ب شيويه يي خسته رپزكرين ل دويقدا دبيژيت: ((بقان په سن و سالوخه تان ديارديت، كو ئه و دوله را هوزانقان دهه لبزيريت

كچكه كا كورده نموونه كا بي ويښيه، ئانكو ئه م دشپين بيژين هوزانقاني يي ب كچكه كا كوردي يا تام داي و خه ملدار ب داب و نه ريتين كورده واريي بوويه ئه قينداري جوانيا وي و نه خوښي و نازارا ب وي قياي قهدهته)). (نهيلي، 2006: 139) سه ره راي هندي، كو قهكۆلېرى بهحسې ويښي لاهه كي دكهت، بهلې ئه ف ديتنا قهكۆلېرى دچيته دچارچووځي برپارداني ل سه ر هوزانقاني و لايه نې هه ست و سوزان ل سه ر قهكۆلېرى زال بوويه، بابه تيبوونا خۇيا رپه خنه يي ژ ده ستدايه، چونكي چ پيقه ر لهر ده ست نينه كو دوله را هوزانقان به حس دكهت، ئه و كچكه كا كورد بيت يان تامداي بيت نه ريتين كورده واريي و ميتۇدا شيوازگهريي خۇ ژبرپارداني ددهته باش.

(ليكدان- تاويلكرن) د بهرا پترييا جاران گرپدايي سروشتي ئه و ميتودييه ئه و قهكۆلېرى په نايي دبهته بهر، له ورا ميتۇدا شيوازگهريي گرنگي ب (ليكداني- تاويلكرني) نادهت و دئه قې نامه ييدا قهكۆلېرى په نا نه بريه بهر.

(ئهموونا دروستيا كاري رپه خنه يي) ئه قه هه مي پرۇسه يا رپه خنه يي ب خۇقه دگريت وهكي پشكنينه كييه بۇ هه مي قهكۆلېري، ئه گه ر ئه م د ئه قې نامه ييدا بچينه خوار و ل سه ر ب رپاوه ستين ئايا ئه ف نامه يه ژلاي تيوري و پراكتيكيه گونجاندن ل گه ل ئيكيده هه بوويه يان دوو تشين ژيك جودا بوويه ب تايه تي پراكتيك رپه نغه دانا لايه نې تيوري بوويه، د ئه قې نامه ييدا ئه م دشپين بيژين كا قهكۆلېرى چ ميكانيزم و بنه ما د تيوردا د پشكا ئيكيده بهحسكربنه د هه ر سې ناستاندا هه مان ميكانيزم و بنه ما د پشكا دووييدا ل سه ر دهقي (شوخ و شهنگي) يي جزيري پراكتيزه كرينه. كهواته لايه نې پراكتيكي رپه نغه دانا لايه نې تيوري بوويه.

ئيك ژ لايه نين ديتر ئه وه، كو په يوه نديا نافونيشانين د ناف پشكاندا هاتينه بهحسكرن ل گه ل نافه پروكا ئه وان گونجاندن هه يه. بۇ نموونه قهكۆلېرى

ئەوا کۆ دئ مفاپیی ژئ وەرگریت، د ئەفی نامەپیدا فەکۆلەری ب چ شپۆهیان ئاماژە ب میتۆدا فەکۆلینا خۆ نەکرپیه، فەکۆلەرەک دبیژیت: ((بەکیک لە ئەدگارەکانی هەرە دیارەکانی تووژینەووەکی زانستی و بابەتی ئاماژە دانە ب جوری ئەو میتۆدە کە تووژەر کاری لە سەر کردوو)) (رشید، 2018: 37). ئەوا د ئەفی نامەپیدا تیبینی دەیتەکر، کۆ فەکۆلەری د لایەنەکی پراکتیکا خۆدا مفا ژ میتۆدا شپۆازگەریی وەرگریتیه بەلئ د پێشەکییا نامەیا خۆدا ئاماژە پئ نەکرپیه، چونکی (تزازان (لادانین) رپژمانی، تیکدانا دارشتنا رستئ، گوهورینا بنیاتئ رستئ، بکارهینانا رستئ ناتمام) ژبۆ دروست بوونا چەفەنگئ د لایەنئ پراکتیکیدا دیارکریه. ئەفەژئ گریدایی بنیاتئ نافخۆیئ دەقینە میتۆدا شپۆازگەری و ناستئین شروڤەکرنا دەقی ل دویف شپۆازگەریی گرنگیئ پیددەن. هەرۆهسا د پشکا سپییدا د لایەنئ تیوردا د خالا (3-3-1) دا بۆ شپۆازئین چەفەنگئ تەرخان دکەت فەکۆلەری بەحسا شپۆازی کرپیه و ژیدەرئین شپۆازگەری بکارهیناینە ب ئەفی شپۆهیی:

پۆختە و و لیستا ژیدەرەن. دپشکا ئیکیدا بەحسی رەوشا رەخنی ل دەقەرە بەهدینان ل گەل چەفەنگ د بواری رەخنیدا د دەقەرە بەهدینان و کرمانجیا خواریدا هاتینەکرن د پشکا دووپییدا بۆ چەمک و پیناسەپین رپالیزم و جۆرئین ئەوئ، رپالیزم د ئەدەبئ کوردیدا هاتییه تەرخانکرن و پشکا سپی بۆ چەفەنگئ، کۆ ژلایئ شپۆازگەریفە هاتییه بەحسکرن، هەرۆهسا پەپۆهندییا ئەوئ ب هەست و نەستانفە هاتییه دەستنیشانکرن و ژلایئ بنەرەتیفە هاتییه دابەشکرن و ل دوماهیئ بابەتئین چەفەنگئ هاتییه دەسنیشانکرن. پشکا چواری پراکتیکە، وەکی فەکۆلەر دبیژیت: ((ئەو جۆر و بابەتئین کۆ دپشکا سئ یئ دا هاتییه دەستنیشانکرن د ئەفی پشکیدا ل سەر هوزانا دەقەرئ هاتییه پراکتیکرن)) (خالد، 2002: 2) پاشان (6) ئەنجام بۆ فەکۆلینا خۆ ل گەل لیستا ژیدەرەن ریزکریه.

- هۆشمەندییا میتۆدەندی:

فەکۆلەر پیدقییه ل پێشەکییا نامەیا خۆدا ب شپۆهیهکی رۆهن و ئاشکرا ب نافونیشانەکی سەرەخۆ ئاماژەپئ ب میتۆدا فەکۆلینا خۆ بکەت،

هژمارە	نافئ ژیدەری	نقیسەر	وەرگریان	سال و جەئ بەلافکرئ
1	الاسلوب والاسلوبية	هاف. گرام	کاظم سعادلین	1980، بغداد، دار افاق العربية
2	الافکار والاسلوب دراسة الفن الروائي	تشیتشرین. اف	حیاة شرارة	1978، بغداد، دار الحرية
3	شپۆاز چیه	سعید غانمی	نەوزاد ئەحمەد ئەسوەد	1998، هەولێر، گوفارا پامان هژمارە 38، دەزگەهئ گولان
4	زمان و شیعر	سعید غانمی	نەوزاد ئەحمەد ئەسوەد	1999، هەولێر، گوفارا پامان هژمارە 40، دەزگەهئ گولان

فەکۆلەری مفا ژ میتۆدا شپۆازگەریی وەرگریتیه. هەر وەکی فەکۆلەر ب خۆ ژئ د پەیکەرئ فەکۆلینا خۆدا دبیژیت: ((دپشکا سپییدا چەفەنگ چەمک و پیناسە هاتییه وەرگریت و پاشی ژلایئ شپۆازگەریفە هاتییه شروڤەکر)) (خالد، 2002: 2)، بەلئ

(جۆهانا تالی) ئاماژە ب هندی ددەت (تەماشەکرنا مە بۆ لیستا ژیدەرەن ئەوئین فەکۆلەری د فەکۆلینا خۆدا پشت بەستن ل سەر کری دئ بیته هاریکار بۆ مە ئەم میتۆدا فەکۆلەری مفا ژئ وەرگریت دەستنیشان بکەین). (لحمدانی، 1991: 14) کەواتە

چ ب دەستخۆڤە بىنىت و دقیت پەنگەدانا ئارمانجا ئەوى د ئەنجاماندا خۆيايىت.
ناھەك- كرۆك (المتن):

ناھەك ئەو كەرەستەيە، قەكۆلەر كارى خۆ يى پەخەنىي ل سەر ئەنجامدەت، كو دىبىتە كاكلا ئەوى كارى پەخەنىي. د ئەقى نامەيىدا كو سنورى ئەوى سالا (1970-1991) ب خۆڤە دگريت. قەكۆلەرى د پاشكۆيا هژمارە (2، 1، 3) دا ئاماژەيى ب ناڤى ئەوان هۆزانفانان ددەت ب ئەقى شىوويەي د پاشكۆيا هژمارە (1) دا قۇناغا سالا (1970-1975) ب تنى (19) هۆزانفان بوويە و د پاشكۆيا هژمارە (2) دا، كو قۇناغا (1975-1980) كو هژمارا هۆزانفانان (39) بوويە و د پاشكۆيا هژمارە (3) دا كو قۇناغا سالا (1980-1991) هژمارا هۆزانفانان (365) بوويە. بەلى قەكۆلەرى بۇ ناھەك كارى خۆ يى پەخەنىي ب تنى نمونە ژ نىزىكى (9) هۆزانفانان وەرگرتىنە ئەوژى ئەقەنە: (1- خەلىل دەھۆكى 2- ناجى تاها بەروارى 3- مويەد تەيب 4- عەبدولرەحمان مزيى 5- سەبرى بوتانى 6- سەلمان كوڤلى 7- محسن قوچان 8- بەدرخان سەدى 8- فەيسەل مستەفا)، كو بتنى وەرگرتنا ئەقان نمونەيان ئەنجامين قەكۆليني ب شىوويەيەكى هويرين ب دەستقەناھين وەكى كو د سنورى ناقونيشانيدا هاتى (جەقەنگ د هۆزانا رپاليزما كورديدا دەقەرا بەھدينان 1970-1991)، لەورا دقياپا قەكۆلەرى د پيشەكيا قەكۆلينا خۇدا ئاماژە ب ھندى دابا سەرەراي ھندى كو د ئەقى قۇناغيدا هەژمارەكا مەزن يا هۆزانفان ب خۆڤەدگريت، بەلى مە بتنى نمونە ژ ئەقان هۆزانفان وەرگرتىنە و ئەگەرى ھەلبژارتنا ئەوان هۆزانفان ژى دياربەكت، چونكى ھەلبژارتنا ھەرەمەكى يا هۆزانفانان و نمونەيىن ئەوان قەكۆلەر ناگەھيتە چ ئەنجامين هويرين.

قەكۆلەرى ب شىوويەيەكى دروست پاپەندى ميتۇدا شىوازگەريژى نەبوويە، سەرەراي ھندى، كو شىوازگەرى ميتۇدەكا وەسفيە گرنگيى ب پاقەكرنى و ليكدانى نادەت، بەلى قەكۆلەرى ب پاقەكرنين خۆ مەبەستا هۆزانفانان ژ چەقەنگى دياركرينە و د لايەنى ديترى پراكتيكا خۇدا قەكۆلەرى مفا ژ چ ميتۇدان وەرەنگرتيە، زېدەتر وەكى پەخەنيەكا ھونەرى دەيتە تەماشەكرن، كو ل دويڤ بىناتى ھونەرى سەرەدەرى كرىيە، كو گرېدايى چەمك زاراف و بابەتین چەقەنگى بوويە، كەواتە ئەگەر تەماشەيى ئەقى نامەيى بکەين د لايەنى تيورى و پراكتيكا قەكۆلەرى (ميژوويا ئەدەبى، رېيازىن ئەدەبى، پەخەنيا ئەدەبى و ھونەرى رەوانبىژيى) تيدا دەينە ديتن، كەواتە ب ھۆشمەنديەكا ميتۇدەبەندى د ئەقى نامەيىدا ناھيتە ديتن. ئەگەر ئەم تەماشەيى پلانا قەكۆلينا نامى بکەين دى ب شىوويەيەكى رۆھن بۇمە ئەق تېكەليە دياربىت.

ئارمانجا كارى پەخەنىي :

قەكۆلەرى ب ناھونيشانەكى سەرەخۆ ئارمانجا قەكۆلينا خۆ ديارنەكرىيە، بەلكو زېدەتر گرنگييا قەكۆليني دايە خۇياكرن دەمى دىبىژيت: ((نەبوونا نقيسنىن ئەكادىمى ل سەر ئەقى بابەتى و قوناغين هۆزانا دەقەرى پەيوەنديا ئەوى ل گەل رېبازا رپاليزم و چاوەنى يا سەردەريكرنا هۆزانفانان ل گەل چەقەنگان پالەرى سەرەكى ھەلبژارتنا قى بابەتى ژلايى قەكۆلەرى بوويە ئاريشە و گرنگييا قەكۆليني ژى ژ ئەقى راستى سەرچاوەدگريت)) (خالدا، 2002: 1). ئەقە زېدەتر گرنگييا بابەتى نەك ئارمانج، كو مەبەستا قەكۆلەرى پركرنا بوشايەكپيە ئەوژى نەبوونا قەكۆليني ئەكادىمىيە ل دەقەرى ل سەر بابەتى چەقەنگى، كو ئەقى چەندى پەيوەندى ب لايەنى دەرقەيى نامېقە ھەيە، لەورا ھەر قەكۆلەرەك دقیت ئارمانجا خۆ دەربارەي دەقى قەكۆليني ب خۆ دياربەكت، كا ئەوى دقیت دەقيدا

ئەنجامدانا كریارا پەخەیی:

مەبەست ژ کریارا پەخەیی قەكۆلەری د كاری خۆ یی پەخەیدا ب چ میکانیزمەك کارکرهیه، ب چ شیوه پەنابریه (رێكخستنی) یان (سلوخدانی- وهسفرکری)، ههروهسا زمانی پەخەیی (ههلسهنگاندن و بریاردان) ئەوی ب چ شیوه بوویه و د پراکتیکا خۆدا (لیكدانی - تاویلکرن) بۆ دهقان کریه، (ئەزموونا دروستییا کاری ئەوی یی پەخەیی) ب چ شیوه بوویه.

مەبەست ژ رێكخستنی گوشه نیگایا پەخەنگریه بۆ کاری پەخەیی. د ئەقئ نامەییدا قەكۆلەر د پراکتیکا خۆدا دووپاتی ل سەر دوو لایانه نان دکەت یا ئیکت: گریدایی بنیاتی هونەریی دهقانه، کو هوزانین هۆزانیین دهقەرا به هیدینان ب خۆفه دگریت. قەكۆلەری ههولدایه ب رپیا بنیاتی هونەری وهکی لایهنی (رێكخستنا د زمانیدا، بئ شکاندنا یاسایین زمانی، ترازانا زمانی، شیوازین ترازانا سیمانتیکی) چهقەنکان دەستنیشانکەت. یا دوویین: گریدایی لایهنی نافهروکی بوویه، قەكۆلەری ب رپیا بابەتین وهکی: (سروشتی، میتافیزیکی و ئایینی، جفاکی، سیاسی، و ئەفسانه یین کوردی و جیهانی) چهقەنگ د هوزانین هۆزانیاندا دەست نیشانکریه. لایهنی دینر د بابەتی (رێكخستنی) دا ئەری کا چهند قەكۆلەر پانهندی ئەو چه مەك و زاراغان بوویه ئەویین گریدایی میتۆدا ئەوی ههلبژارتی یان ئەگەر ئاماژە ب میتودی نه کرهیت کا چهند ئەو بابەت و چه مەك و زاراقتین ئەو ئاماژەیی پی ددەت نیزیکی نافونیشانی قەكۆلینی بوویه. بابەتی قەكۆلینی ژ نافونیشانی

قەكۆلینی دیاردبیت، کو زیدەتر گریدایی چهقەنگریه، بهلی ئەگەر ئەم تەماشەیی ئەقئ نامەیی بکەین دی بینین، کو قەكۆلەری ههدهك بابەت به حسکرینه، ب شیوهیهکی ئیکسەر په یوهندی ب نافونیشانی قەكۆلینیقه نینه و خزمەتا قەكۆلینی ناکەت بۆ نموونه قەكۆلەری د پشکا ئیکیدا به حسی رهوشا رهخنی ل دهقەرا به هیدینان دکەت ئەف بابەتە چ په یوهندی نافونیشانی قەكۆلینیقه نینه. ئەف چهنده ژی گریدایی هۆشمەندییا قەكۆلەریه. به حسکرنا میژوویا پەخەیی ل دهقەرا به هیدینان دویرکەفتنه ژ بابەتی قەكۆلینی، کول سەر چهقەنگریه.

ههروهسا قەكۆلەری پەنابریه بهر وهسفی (سالوخدانی) ب تیگههئ شیوازگهریی، بهلی ب شیوهیهکی دروست پاپەند نه بوویه، بهلکو قەكۆلەری راقه کرنین خۆ ژی داییی و مەبەستا هۆزانیانان ژی چهقەنگی دیارکرینه، ئیک ژ ئەوان نموونه یان، کو دەمی قەكۆلەر ئەوان چهقەنگان ئەویین هۆزانیانان بئ شکاندنا یاسایین زمانی پەنابریه بهر دیاردکەت دیژیت: ((قەژین، روندک، گرژین، خەمین جەرگی برینداران، زانیت برینا دژوار، دکەتە جەقەنگ بۆ دەربرینا ئیش و ئازارین ملله تی پشتی نسکوین و اتا جەقەنگ ژ ئاستی خۆ یی کەسی به رهف خەمین ملله تی دجیت)) (خالد، 2002: 139)، کو میتۆدا شیوازگهریی گرنگی ب راقه کرنی نادەت یان د نموونهیه کا دینر دەمی لادانین زمانی جەقەنگی د هوزانه کا عهبدولره حمان مزویریدا دیاردکەت ب ئەقئ شیوهیی.

((دی هەر ژیتن ملله تی مه سەر بلند

رهقی و رابوو ژ واری مه تهیری کوند

هۆزانیان دنیف دیرا دووییدا مفا ژ ترازانا ریزمانی دیتیه و نیف دیر ب رهنگی دوو پستین کاری یین تیکه ل دەربریه کو بی ترازان ب ئەقئ رهنگی یه :

(تەيرى كوند ژ وارى مە رابوو تەيرى كوند ژ وارى مە رەقى)

رەخنە تىدا بووينە، ھەلسەنگاندانا ھۇزانا ھۇزانفانەكى يان ھەلسەگاندا گوفارەكى، بەرسقدانا ھەلسەنگاندانا ژلايى ھۇزانفان و رەخنەگرين ديقە، قەكۆلين ل سەر ھندەك لايەنين دياركرى ژديوانەكى ب تايبەتى ژلايى نافەرۇكىفە (خالدا، 2002: 15). ئەف بىرۇچوونين قەكۆلەرى دچنە د چارچووقى ھەلسەنگاندنى و برپاردانيدا. يان دەمى قەكۆلەر بەحسى چەقەنگى د بوارى رەخنىدا دكەت، مەبەستا ئەوى دناف ئەدەبىياتين كوردىين دەقرا بەھدىنان و كرمانجيا خواريدا. دىبىزىت: ((نقيسەران ب رەنگەكى گشتى بەحسى چەقەنگى كرىيە، دابەشكرنەكا زانستى بۇ چەقەنگان نەھىنايە و زور جاران بەحسى بابەتين چەقەنگى ل شوينا جورين ئەوى كرىيە)). (خالدا، 2002: 21) ئەقەژى برپاردانە ل سەر ئەو قەكۆلينين بەرى ئەوى ل سەر چەقەنگى ھاتينە ئەنجامدان، كەواتە د ئەقى نامەييدا لايەنى ھەلسەنگاندنى و برپاردانى دەيتە دىتن.

لايەنى ليكدانى (تاويلكرنى) د ئەقى نامەييدا دەيتە دىتن ب تايبەت دەمى قەكۆلەرى ل تەوهرى دوماييكيذا بابەتين چەقەنگان ل دەف ھۇزانفانين دەقرا بەھدىنان دياردكەت. وەكى د ئەقى نموونەييدا قەكۆلەر ئاماژەپيددەت:

ھۇزانفانى ل قىرى تەيرى كوند وەك چەقەنگ بۇ دوژمناتى و نەخوشى و ويرانكرنى بكارھىنايە...، چونكە (تەيرى كوند) يان (بوم) نيشانا شومى يە ل دەف مللەتى كورد)) (خالدا، 2002: 140). قەكۆلەرى ب رپيا رافەكرنين خۇ مەبەستا ھۇزانفانى ژى دياركرىيە، كو ميتودا شىوازگەرى رافەكرنى رەت دكەت.

ژبەركو قەكۆلەرى پەنانەبريە بەر چ ميتودين دەستنيشانكرى، لەورا د ئەقى نامەييدا د گەلەك جھاندا (ھەلسەنگاندن و برپاردان) ژى دەيتە دىتن، د پشكا ئيكيذا دەمى بەحسا رەوشا رەخنى ل دەقرا بەھدىنان دكەت قەكۆلەر ھەلسەنگاندنى بۇ رەوشارەخنى ھەر ل سالا (1931-1991) دكەت، ل گەل ھىنانا نموونەيان. (قەكۆلەر قۇناغا ئيكي (1931- 1970) ب قۇناغا نەبوونا بەرھەمىن رەخنەى دھژمىريت و رەخنە ب نە زانستى ھژمارتييە و قۇناغا (1970-1975) ب دىتنا ئەوى رەخنە ب تنى ل سەر چاڧيىكەفتنا بوويە، كو ئەوژى رەخنەكا گەلەك سادە و تاكەكەسى بوويە، كەواتە رەخنەيا كەسوكى يا زال بوويە. دەربارەى قۇناغا سىي و چواري كو ژ (1975- 1980) و (1980-1991) بوويە، رەخنە ل سەر چاڧيىكەفتنا ل گەل پيشكىشكرنا پەرتووكان، كو ئاماژەييين

((ھو بىرىي))

من يى زانى

كە لا خەريبييت شقانى

خو ھاڧيتە جەرگى تەقە..

من يى زانى

دى ھى يەقە

مەشكا جاران دى كى يەقە

هۆزانتان و ئىنەيەكى تايەتى ژيانا كۆچەرايەتییى يا مللەتتى كورد دگريت و ب ھاریکارییا زاراوین وئ ژيانى، واقیعی وی سەردەمی و سەرھاتی یین مللەتتى كورد وئەندەكەت، چونكە ئەو ئەركى ھەر ئىك ژ وان كەسايەتى يان دژيانا كۆچەرايەتى دا و بەھايى وان بەرھەمان بباشى دزانیت، لەورا ژى بو وئەندەكرنا واقیعی ژيانى مفا ژى وەردگريت. ئەو ھەستى خو ل گەل نەستى كۆمەلگا كوردەوارى پىكفە گریددەت دا بشیت زاراوین ناھىرى بەرەف چەقەنگى ببەت. واتە ھۆزانتان ژلايى بنەرەتیشە كۆمەلەگا چەقەنگان وەك (شقان، بىرى، مەشك كيان) وەك چەقەنگىن بنەرەتى بكاردەھىنیت)) (خالد، 2002: 163). د ئەقى نموونەيیدا بەھرا پتر ئەو نموونەيىن چەكۆلەرى بۆ دياركرنا چەقەنگان ب رپيا بابەتائەھىنایى، لایەنى لىكدانا ئەوى تیدا خۆیادبیت.

(ئەزموونا دروستییا كاری رەخنەيى) ئەف چەندە كۆیا كریارا رەخنەيى ب خۆفە دگريت، وەكى گونجاندىن دناقبەرا لایەنى تیۆرى و پراكتيكى و پەيوەندییا ئەنجامان ب ئارمانجا چەكۆلەرىفە و ب گشتى چەكۆلەرى چەوا كریارا رەخنەيى ئەنجامدایە. ئەگەر ئەم ژ ناھونیشانى چەكۆلینى دەستپىبەكەين (جەقەنگ د ھۆزانا رپالیزم كوردیدا دەقەرا بەھدىنان 1970-1991) ئەگەر پەيغا (رپالیزم) وەكى رپبازەكا ئەدەبى ژ ناھونیشانى ھاتبا لادان و ل جھن ئەوى پەيغا ھۆزانا (نویى) ھاتبا دانان، ب ئەقى شپوھيى (جەقەنگ د ھۆزانا نوپیا كوردیدا دەقەرا بەھدىنان 1970-1991)، چونكى رپالیزم رپبازەكا ئەدەبىيە يا جودايە ژ بابەتتى چەكۆلینى، كو چەقەنگە. ھوسا نە دبوونە دوو بابەت د ناھونیشانەكیدا يان ب شپوھيەكى دیتەر دوو ناھونیشان د ناھونیشانەكیدا. ئایا د ئەقى نامەيیدا كا چەند لایەنى تیۆرى و پراكتيكى گونجان ل گەل ئىكیدا ھەيە، وەكى

فەكۆلەرى د پەيكەرى فەكۆلینا خۆدا ئاماژە پى دایى (ئەو جور و بابەتین د پشكا سىندا ھاتینە دەستنىشانكرن د پشكا چواریدا ل سەر ھۆزانا دەقەرى ھاتینە پراكتيكرن) (خالد، 2002: 2). د پشكا سىيى يا تيۆرىدا ل خالا (3-3-1) ناھونیشانەك ب ناھى (چەقەنگ دپروسیا رپكخستنا زمانیدا) ھەيە، كو ئەف ناھونیشانە يى دویرە ژ ناھەرپوكا ئەوى فەكۆلەرى د ناھەرپوكیدا زیدەتر بەھسى چەقەنگى دەھۆزانا كلاسكىدا كریبە. ب دیتنا ئەوى ھۆزانتان د سنورى لایەنى رەوانىيییدا دەرئەكەفتینە. ھەرەسا بەھسى ھۆزانتانى سوڤیگەر دكەت كا چەوان چەقەنگ بكاردەھىنان و پاشان بەھسى بكارهینانا چەقەنگى بۆ قۇناغا سەردەمى نوى كریبە، بەلى د پشكا پراكتيكىدا دخالا (4-1-1) ناھونیشانەك ب ناھى (رىكخستن د زمانیدا)، كو دبیتە دوو خال ب ئەقى شپوھيى: (4-1-1-1- بى شكاندنا ياسايین زمانى) و (4-1-1-2- ترازانا زمانى) كو ئەقان خالان بخۆفە دگريت: (A- ترازانا رپزمانى B- تىكدانا دارشتنا رستى C- گوھورینا بنیاتی رستى D- بكارهینا رستىن نەتمام)، كەواتە فەكۆلەرى ئەوا دەرپارەى ئەقى خالى كو د پراكتيكىدا ئەنجامدای نە گریدایى لایەنى تیۆرى بوویە، بەلى د پراكتيكا دیتردا چەكۆلەرى پابەندى ئەوى چەندى بوویە ئەوا د لایەنى تيۆرىدا ھاتیبە بەھسكرن.

د تەوهرى دوماهیى يا پراكتيكا خۆدا، كو گریدایى بابەتین چەقەنگايە ل دەف ھۆزانتانین دەقەرا بەھدىنان چەكۆلەرى ب شپوھيەكى پراكتيكا خۆ دارشتیبە ل جھى ھندى كۆ ناھونیشانان بۆ بابەتتى چەقەنگان دياربەكەت، كەواتە ئەگەر فەكۆلەرى ل دويف سەرە بابەتان پراكتيكا خۆ كریا بۆ نموونە بابەتتى سروشتى، میتافيزىكى و ئاینى، جفاكى، سیاسى، ئەفسانین كوردى و ئەفسانەيىن جیھانى، و نموونە ل دەف ھۆزانتانان دياركربان، ئەوى دەمى دا رپكوپىك تربیت و ھەرەسا دا گەھیتە ئەوى

ھۆزانتان و ئىنەيەكى تايەتى ژيانا كۆچەرايەتییى يا مللەتتى كورد دگريت و ب ھاریکارییا زاراوین وئ ژيانى، واقیعی وی سەردەمی و سەرھاتی یین مللەتتى كورد وئەندەكەت، چونكە ئەو ئەركى ھەر ئىك ژ وان كەسايەتى يان دژيانا كۆچەرايەتى دا و بەھايى وان بەرھەمان بباشى دزانیت، لەورا ژى بو وئەندەكرنا واقیعی ژيانى مفا ژى وەردگريت. ئەو ھەستى خو ل گەل نەستى كۆمەلگا كوردەوارى پىكفە گریددەت دا بشیت زاراوین ناھىرى بەرەف چەقەنگى ببەت. واتە ھۆزانتان ژلايى بنەرەتیشە كۆمەلەگا چەقەنگان وەك (شقان، بىرى، مەشك كيان) وەك چەقەنگىن بنەرەتى بكاردەھىنیت)) (خالد، 2002: 163). د ئەقى نموونەيیدا بەھرا پتر ئەو نموونەيىن چەكۆلەرى بۆ دياركرنا چەقەنگان ب رپيا بابەتائەھىنایى، لایەنى لىكدانا ئەوى تیدا خۆیادبیت.

(ئەزموونا دروستییا كاری رەخنەيى) ئەف چەندە كۆیا كریارا رەخنەيى ب خۆفە دگريت، وەكى گونجاندىن دناقبەرا لایەنى تیۆرى و پراكتيكى و پەيوەندییا ئەنجامان ب ئارمانجا چەكۆلەرىفە و ب گشتى چەكۆلەرى چەوا كریارا رەخنەيى ئەنجامدایە. ئەگەر ئەم ژ ناھونیشانى چەكۆلینى دەستپىبەكەين (جەقەنگ د ھۆزانا رپالیزم كوردیدا دەقەرا بەھدىنان 1970-1991) ئەگەر پەيغا (رپالیزم) وەكى رپبازەكا ئەدەبى ژ ناھونیشانى ھاتبا لادان و ل جھن ئەوى پەيغا ھۆزانا (نویى) ھاتبا دانان، ب ئەقى شپوھيى (جەقەنگ د ھۆزانا نوپیا كوردیدا دەقەرا بەھدىنان 1970-1991)، چونكى رپالیزم رپبازەكا ئەدەبىيە يا جودايە ژ بابەتتى چەكۆلینى، كو چەقەنگە. ھوسا نە دبوونە دوو بابەت د ناھونیشانەكیدا يان ب شپوھيەكى دیتەر دوو ناھونیشان د ناھونیشانەكیدا. ئایا د ئەقى نامەيیدا كا چەند لایەنى تیۆرى و پراكتيكى گونجان ل گەل ئىكیدا ھەيە، وەكى

و ل دویف بنەمایین پەخنیا پەخنی ئەم گەھشیە ئەفان ئەنجامان:-

1- ھۆشمەندییا میتودبەندیی د ھەردوونامەیاندا ب شپۆھەکی دروست نەھاتییە پەیرەوکرن. دنامەیا ئیکیدا سەرەرای ھندی میتۆدا (شپۆازگەریی) پەیرەوکرییە، بەلئ ب شپۆھەکی دروست دپیشەکیا ھەکۆلینیدا ئاماژە پئ نەھاتیەکرن. د نامەیا دووییدا، کول سەر (چەئەنگئ) بوویە، ب چ شپۆھەیا ئاماژە ب میتۆدا ھەکۆلینئ نەھاتییە کرن، بەلکو ئەف نامەییە تیکەلیە ژ ئەفان بابەتان: (میزوویا ئەدەبی، ریبازین ئەدەبی، پەخنیا ئەدەبی، ھونەرئ پەوانبئی).

2- سەبارەت ئارمانجا کارئ پەخنیی د نامەیا ئیکیدا تیکەلی دناقبەرا ئارمانج و گرنگییا ھەکۆلینیدا ھاتییەکرن، د نامەیا دووییدا ب چ شپۆھەیان ئارمانجا ھەکۆلینا خۆ دەستنیشانەکرییە.

3- د نامەیا ئیکیدا، کو میتۆد پەیرەوکرییە ب ھۆشمەندی ناھەکا ھەکۆلینا خۆ دەست نیشانکرییە، بەلئ د نامەیا دووییدا، کو پەنا نەبریە بەر میتۆدئ ناھەکا ھەکۆلینا ئەوی نەیا ھویریین بوویە.

4- ئەنجامدانا کریارا پەخنیی د نامەیا ل سەر شپۆازگەریی ھەکۆلەر تا رادەییەکی پابەندی ئەو چەمک و زاراڤین گریدایی ژانرئ ئەدەبی و ئەو میتۆدا ئەوی ھەلبژارتی بوویە، بەلئ د نامەیا دووییدا ھەکۆلەرئ دئەنجامدانا کریارا پەخنیییدا لایەنین جودا دھینە دیتن وەکی (لیکدان، پۆلینکرن، ھەلسەنگاندن و بریاردان،...ھتد).

5- ھۆشیارییا پەخنیی تا رادەییەکی د نامەیا ئیکیدا پتر تیدا دھیتە دیتن کو پەیرەوا میتۆدئ کری ژ نامەیا دوویئ کو پەیرەوا چ میتۆدین دەستنیشان کری نەکرییە.

ئەنجامی ژئ کا کیژ بابەت پتر ژھەمیان بۆ ئافراندا چەئەنگان ھاتییەبکارھینان و ل دەف کیژ ھۆزانقانی بوویە.

ھەروەسا لایەنەکی دیتر یئ د ئەقئ نامەییدا دھیتە بەرجاف، کو ئەوژئ زمانی ئقیسینئ یئ ھەکۆلەرییە زمانەکی پۆھن و ئاسانبوویە، ھەروەسا ھەکۆلەر شیاپە پۆلینکرئ بۆ پەوشا پەخنی ل دەقەرا بەھدینان بکەت و ھەروەسا پۆلینکرن بۆ پەوشا ھۆزانا رپالیزی ل دەقەرا بەھدینان کرییە. ژبەرکو ھەکۆلەرئ پەنانەبریە بەرمیتۆدەکا دیارکری، لەورا د ئەقئ نامەیییدا وەسفکرن- سالۆخدان ب تیکەھئ شپۆازگەری یا تیکەل ل گەل لیکدانین ھەلسەنگاندن و بریاردان، راقەکرن، پۆلینکرن تیدا دھینە دیتن.

سەبارەت ئەنجامان ھەرچەندە ھەکۆلەرئ ب چ شپۆھەیان د پیشەکییا نامەیییدا ئاماژە ب ئارمانجا خۆ نەکرییە، دا ئەم ل گەل ئەنجامین ھەکۆلەرئ بەراورد بکەین، ھەکۆلەرئ (6) ئەنجام بۆ ھەکۆلینا خۆ دارشتینە. ھەمی ئەنجام پتر دگشتنە، بۆ نمونە ئەگەر ئەم ئەنجامئ دوماھیی وەرگرین، کو دبیژت: ((ھۆزانقانی دەقەرئ بۆ ئافاکرنا چەئەنگین خۆ مفا ژ بابەتین جورا و جور وەرگرتینە وەکو بابەتین سروشتی، میتافیزیکی و ئایینی، جفاکی، سیاسی، کۆمەلایەتی و ئەفسانەیین کوردی و جیھانی)) (خالد، 2002: 186). ئەقە نە ئەنجامەکی ھویریینە بۆ نمونە ھەکۆلەرئ ئاماژە پینەکرییە ژ ئەفان بابەتان پتر ژھەمیان کیژ ھۆزانقانی دەقەرئ ئەف بابەتە بکارھینایینە. ھەروەسا پەیقا (جفاک – کۆمەلایەتی) ئیک پامان.

ئەنجام

ژئەنجامئ خۆاندنا مە بۆ ھەردوو نامەیین ماستەرئ ئەوین دچارچووئ سنورئ ھەکۆلینا مە دا

لیستا ژێدەرانی

ئیک: ژێدەرین ب زمانێ کوردی

أ- پەرتووک:

* لەورا مە جەن هژمارا لاپەری کورتییا قە کۆلینێ دانا، چونکی د کورتییا قە کۆلینێدا کول دەستپێکدا بەری ناهەروکی هاتییه دانان چ هژمارین لاپەران و هاتا پیت ژێ لسه نه هاتییه دانان.

احمد، دلدرا ابراهیم (2017). تیۆرو تەکنیکین قە گێران

پراکتیزه کرن ل سەر رۆمانا (ئالی دی یی پری)، دهۆک: ژبە لاکرینن دەزگە هێ نالەند یی چاپ و وه‌شانێ.

بریسلیئر، چوارلز (2002) ره‌خنه‌ی ئە دەبی و قوتابخانه‌کانی- پێشه‌کیه‌ک بو تیۆری، وه‌رگێران عبدالخالق یه‌عقوب، چاپا ئیک، هه‌ولێر: به‌ لاکرینن دەزگە هێ ئاراس.

حاجی، نه‌فیسا ئیسماعیل (2008). زمانێ ره‌خنه‌یا چیرۆکا هونه‌ری یا کوردی (کتبێن ره‌خنه‌ی وه‌کو نموونه) 1973-2006، دهۆک: ژبە لاکرینن دەزگە هێ سپیریژ یی چاپ و وه‌شانێ.

ره‌شید، فوئاد رشید (2018). میتۆلۆژی ره‌خنه‌ی ئە دەبی کوردی، هه‌ولێر: ژبە لاکرینن رێقه‌به‌رییا راگه‌یانند و چاپ و به‌ لاکرینن هه‌ولێر.

عەبدولقادر، ئەمین عبدولقادر (2020). ریبازین قە کۆلینێ دی چه‌وا قە کۆلینه‌کا سه‌رکه‌فتی نفیسی؟ دهۆک: ژبە لاکرینن دەزگە هێ نالەند یی چاپ و وه‌شانێ.

ئەحمەد، سافیه‌ محەمەد (2013). لادان له‌ شیعری هاوچه‌رخێ کوردیدا، هه‌ولێر: ژبە لاکرینن ئە کادیمیای کوردی.

ب- گوڤار:

نهیلی، نعمت الله حامد نهیلی (2022). ره‌خنه‌یا ئە دەبی و ره‌خنه‌یا ره‌خنێ (دووپرسین جودا یین خواندن) گوڤارا په‌یڤ هژماره‌ 87 دهۆک: ژبە لاکرینن ئە کادیمیای کوردی - ل دهۆک.

ج- نامه‌ یین ئە کادیمی:

خالد، عیماذ وه‌یسی (2002). جه‌ه‌نگ ده‌وژانا ریالیزما کوردی دا ده‌قەرا به‌ هیدینان 1970-1991، ناما ماسته‌ری، هاتییه‌ پێشکێشکر بۆ زانکویا دهۆک- کۆلیژا ئاداب- پشکا زمانێ کوردی.

عەبدوللا، عەندان مەه‌دی (2017). گوڤارا جفاکی د گوتینن مه‌زاندا (ده‌قەرا به‌ هیدینان) وه‌ک نموونه‌، ناما ماسته‌ری، هاتییه‌ پێشکێشکر بۆ زانکویا دهۆک- کۆلیژا په‌روه‌دا بنیات - پشکا زمانێ کوردی.

نهیلی، نعمت الله حامد (2006). شیوازه‌ری تیۆری و پراکتیکی، ناما ماسته‌ری، هاتییه‌ پێشکێشکر بۆ زانکویا دهۆک- کۆلیژا ئاداب- پشکا زمانێ کوردی.

دوو: ژێدەرین ب زمانێ عه‌ره‌بی:

أ- پەرتووک:

لحمداڤي، حميد (1990). سحر الموضوع عن النقد

الموضوعاتى فى الرواية والشعر، المغرب: الدار البيضاء.

خمري، حسين (2011). سرديات النقد، الطبعة الاولى، الجزائر: من منشورات الاختلاف.

السد، نورالدين (2010). الاسلوبية وتحليل الخطاب (دراسة فى النقد العربى الحديث، تحليل الخطاب الشعري والسردى، الجزء الثانى الجزائر: من منشورات الدار هومة للطباعة والنشر.

الطاهر، على جواد (1979). مقدمة فى النقد الادبى، الطبعة الاولى، بيروت: من منشورات المؤسسة العربية للدراسات والنشر.

القاسمى، محمد (2010). قضايا النقد الادبى المعاصر، عمان: دارىافة العلمية للنشر والتوزيع.

المرباط، عبدالواحد (2019). نقد النقد الادبى نماذج من الدراسات الغربية الحديثة، ضمن كتاب: النظرية ونتاج المعرفة، الرشيدية: من منشورات الكلية المتعددة التخصصات (جامعة المولى اسماعيل).

الدغمومي، محمد (1999). نقد النقد وتنظير النقد العربى المعاصر، الرباط: من منشورات كلية الاداب، رسال و طروحات رقم 44.

ب- گوڤار:

احمد و بلخضر، علي زواري و احمد (2017). منهج التحليل الاسلوبى واشكالية التطبيق، الجزائر: مجلة علوم اللغة العربية وادابها، جامعة الوادي، مجلد 9 عدد 1. جويڤي، نورالدين (2019). نقد النقد واليات اشتغاله فى الثقافة العربية من التنظير الى التطبيق، مجلة احالات، عدد 3.

حمزاوي، عليمه (2019). خطاب النقد و مستواه الاجرائي عند حميد لحمداڤي، مجلة العربية فى العلوم الانسانية والاجتماعية، مجلد 11، عدد 1، متقى زادة، عيسى و رضائى، لى رضا محمد و فرهنك نيا، أمير (2011). تحليل الخطاب الأدبى فى مقامات الهمداني، مجلة فصلية اضاءت نقدية، عدده الثالث.

ج. فه ره‌نگ:

صغیر، احمد العزی (2013). مصطلحات مفاهیم فی لأدب والنقد (رؤی وابعاد)، صنعاء: من منشورات الدار الکتب.

د. نامه‌یین ئه‌کادیمی:

تمرابط، مریم (2017). البنية الاسلوبية في قصيدة البكاء بين يدي زرقاء اليمامة ل " أمل دنقل " رسالة ماجستير، الجزائر: جامعة العربي بن مهيدي.

الخلاصة

يختص الخطاب النقدي بتحليل الأعمال الأدبية، من أجل خدمة العمل الأدبي وذلك عن طريق بيان قيمته الأدبية، وكذلك خدمة القراء والكتاب و من المعلوم أن النقد يتناول النصوص الأدبية، أما خطاب نقد النقد يتناول الخطاب النقدي ويقصد بها الآليات والأسس التي استخدمها النقاد في التعامل مع الخطاب الأدبي. إن هذا البحث يتناول كيفية تعامل النقاد الأكاديميين مع الخطاب الأدبي، كملاحظة جانب الوعي لدى الناقد ومدى إلتزامه بالمنهجية المتبعة، وأهداف الدراسة والتمن والممارسة النقدية. ويحمل هذا البحث عنوان (تطبيق أسس خطاب نقد النقد في رسائل الماجستير في منطقة بهدينان رسالتين شعريتين انموذجا). ويحاول هذا البحث أظهار المستوى الذي وصل إليه الخطاب النقدي الشعري في الرسائل الجامعية في منطقة بهدينان، وقد أظهرت نتائج البحث أن الوعي المنهجي أكثر حضوراً و فعالية في الرسائل التي اعتمدت في نقدها على منهجية محددة، في حين كانت ذلك الوعي مختفياً في الرسائل التي لم تعتمد منهجية محددة في النقد و التحليل.

THE APPLICATION OF THE BASIS OF CRITICAL CRITICISM DISCOURSE IN TWO OF MASTER THESES IN POETRY IN BAHDINAN REGION

YAHMAN M. ABDULRAHMAN* and IBRAHIM AHMAD SHWAN**

*Dept.of Kurdish Language, college of Basic Education, University of Duhok, Kurdistan Region-Iraq

**Dept.of Kurdish Language, college of Languge, University of Salahaddin, Kurdistan Region-Iraq

ABSTRACT

Critical discourse, or the analysis of literary works, is important for both readers and writers as it helps them in identifying the value of literary works. As criticism deals with the analysis of literary texts; critical discourse deals with criticizing the basis and the techniques that are used by critics when dealing with such literary discourse, how aware were they in being committed to the common used methodology. This study aims at identifying the way academic critics deal with literary discourse. The study is entitled (The Application of the Basis of Critical Criticism Discourse in Two of Master Theses in Poetry in Bahdinan Region). This study tries to identify the academic level of poetic critical discourse in both master theses. Results of the study showed that critical awareness was obvious more in the thesis that has adopted a specific methodology than in the one that didn't use any critical method.

KEYWORDS: discourse, Critical Criticism, critical awareness, corpus